

Πρώτη υποδιαίρεση
Καθορισμός (ποιότητα)

[82/68] Τὸ εἶναι εἶναι τὸ ἀόριστο ἄμεσο· εἶναι ἀδέσμευτο ἀπ' τὸν καθορισμὸ πὸς θὰ εἶχε ἔναντι τῆς οὐσίας, ὅπως ἀκόμη ἀπ' ὅποιονδήποτε καθορισμὸ τυχὸν ἀποκτᾶ ἐντὸς τοῦ ἑαυτοῦ του. Αὐτὸ τὸ εἶναι χωρὶς ἀνάκλαση ἢ ἀναλογισμὸ¹ εἶναι τὸ εἶναι ἔτσι ὅπως ὑπάρχει ἄμεσα μόνον στὸν ἑαυτό του.

Ἐπειδὴ εἶναι ἀόριστο, εἶναι ἄνευ ποιότητας εἶναι· ἀλλ' αὐτὴ τούτη ἢ ἀπόδοση σὲ αὐτὸ τοῦ χαρακτήρα τῆς ἀοριστίας γίνεται μόνον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ὀρισμένον ἢ ποιοτικόν. Στὸ ἐν γένει εἶναι ἀντιπαρατίθεται δὲ τὸ ὀρισμένον εἶναι ὡς τέτοιο· ἔτσι ὅμως ἢ ἴδια ἢ ἀοριστία τοῦ εἶναι συνιστᾷ τὴν ποιότητά του. Γι' αὐτὸ θὰ φανεῖ ὅτι τὸ πρῶτον εἶναι εἶναι αὐτὸ τοῦτο ὀρισμένον, καὶ συνεπῶς,

δεύτερον, ὅτι μεταβαίνει στὸ ὄν (*Dasein*), εἶναι ὄν· ὅτι τοῦτο, καθὸ πεπερασμένο εἶναι, αὐτοαναιρεῖται, ὅμως, καὶ μεταβαίνει στὴν ἄπειρη αὐτοσχесία τοῦ εἶναι, τρίτον, στὸ καθ' αὐτὸ (*Fürsichsein*).

Πρῶτο κεφάλαιο
Εἶναι

A. [ΕΙΝΑΙ]

Εἶναι, καθαρὸ εἶναι –χωρὶς κανέναν περαιτέρω προσδιορισμὸ. ὄντας ἀόριστα ἄμεσα, εἶναι ὅμοιο μόνον μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ οὔτε κἂν ἀνόμοιο ἔναντι ἄλλου, δὲν ἔχει [69] διαφορετικότητα ἐντὸς του οὔτε πρὸς τὰ ἔξω. Ὅποιοσδήποτε τυχὸν προσδιορισμὸς ἢ περιεχόμενο θὰ διακρινόταν μέσα του ἢ διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐτίθετο ὡς διακριτὸ ἄλλου δὲν θὰ τὸ διατηροῦσε στὴν καθαρότητά του. Εἶναι ἢ καθαρὴ ἀοριστία καὶ κενόν. – Δὲν ὑπάρχει τίποτα νὰ ἐποπτευθεῖ μέσα του, ἂν μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ ἐποπτεία ἐδῶ· ἦτοι ὑπάρχει μόνον αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ καθαρὸ κενὸ ἐποπτεύω. Ἄλλο τόσο δὲν ὑπάρχει [83] κάτι νὰ νοηθεῖ μέσα του, ἦτοι ὑπάρχει ἐξ ἴσου μόνον αὐτὸ τὸ κενὸ νοῶ. Τὸ εἶναι, τὸ ἀόριστο ἄμεσο, στὴν πράξη δὲν εἶναι τίποτα, εἶναι οὔτε λίγο οὔτε πολὺ μηδέν.

B. ΜΗΔΕΝ

Μηδέν, τὸ καθαρὸ μηδέν· εἶναι ἀπλὴ αὐτο-ὁμοιότητα, πλήρης κενότητα, ἀπουσία προσδιορισμοῦ καὶ περιεχομένου· μὴ διακριτότητα στὸν ἑαυτό του. – Ἄν κι ἐφ' ὅσον ἢ ἐποπτεία ἢ ἢ νόηση μποροῦν νὰ μνημονευθοῦν ἐδῶ, νὰ ἐποπτεύεται ἢ νὰ νοεῖται κάτι ἢ τίποτα θεωρεῖται διαφορετικόν. Τὸ νὰ ἐποπτεύουμε ἢ νὰ νοοῦμε μηδέν ἔχει λοιπὸν νόημα· τὰ δύο διακρίνονται, ἄρα τὸ τίποτα, τὸ μηδέν εἶναι (ὑπάρχει) μὲς στὴν

1. Reflexionslose: Ὁ ἀναλογισμὸς (Reflexion) μᾶς δείχνει ὅτι κανένας νοητὸς προσδιορισμὸς δὲν ἔχει νόημα ἄμεσα, δηλ. χωρὶς νὰ διακρίνεται ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ἄρα χωρὶς νὰ ἀνακλᾶται μέσῳ ἄλλου στὸν ἑαυτό του (πάλι Reflexion). Συνήθως ὁ Ἔ. χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο μὲ μία ἀπὸ τὶς δύο σημασίες, ἀλλὰ κάποτε μᾶλλον καὶ μὲ τὶς δύο, ὅπως ἐδῶ.

έποπτεία μας ή τήν νόησή μας · ή μάλλον πρόκειται για τὸ ἴδιο τὸ κενὸ έποπτεύω και νοῶ· και για τὸ ἴδιο με τὸ καθαρὸ εἶναι κενὸ έποπτεύω ή νοῶ. – Τὸ μηδέν εἶναι ἄρα ὁ ἴδιος προσδιορισμὸς ή μάλλον ή ἴδια ἀπουσία προσδιορισμοῦ, κι ἄρα ἐν γένει τὸ ἴδιο μ' ὅ,τι εἶναι τὸ καθαρὸ εἶναι.

Γ. ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ

1. Ενότητα τοῦ εἶναι και τοῦ μηδενὸς

Τὸ καθαρὸ εἶναι και τὸ καθαρὸ μηδέν εἶναι συνεπῶς τὸ ἴδιο. Ἐκεῖνο πού εἶναι ἀλήθεια δέν εἶναι οὔτε τὸ εἶναι οὔτε τὸ μηδέν, ἀλλὰ ὅτι –ὄχι μεταβαίνει– ἀλλὰ ἔχει μεταβεῖ τὸ εἶναι στοῦ μηδέν και τὸ μηδέν στοῦ εἶναι. Ἄλλο τόσο ὅμως ἀλήθεια δέν εἶναι ὅτι δέν διακρίνονται, ἀλλὰ ὅτι δέν εἶναι τὸ ἴδιο, ὅτι εἶναι ἀπολύτως διακριτά, ἀλλὰ ἐξ ἴσου μὴ χωρισμένα κι ἀχώριστα, και ὅτι ἄμεσα τὸ καθένα ἐξαφανίζεται στοῦ ἐναντίο του. Ἄρα ἀλήθεια τους εἶναι αὐτὴ ή κίνηση ἄμεσης ἐξαφάνισης τοῦ ἐνὸς στοῦ ἄλλο· τὸ [70] γίγνεσθαι· μιὰ κίνηση ὅπου τὰ δύο διαφέρουν, ἀλλὰ μέσῳ μιᾶς διαφορᾶς πού ἔχει ἐξ ἴσου ἄμεσα καταλυθεῖ.

Παρατήρηση 1

Τὸ τίποτα εἴθισται ν' ἀντιπαρατίθεται στοῦ κάτι· ἓνα κάτι εἶναι ὅμως ἤδη ἓνα ὀρισμένο ὄν (Seiendes) διακρινόμενο ἀπὸ ἓνα ἄλλο κάτι· ἔτσι τὸ ἀντιπαρατιθέμενο στοῦ κάτι τίποτα, τὸ τίποτα ἀπὸ ἓνα ὀποιοδήποτε κάτι, τὸ μηδέν οἰουδήποτε τινός, εἶναι λοιπὸν κι αὐτὸ ἓνα ὀρισμένο μηδέν. Ἐδῶ ὅμως τὸ μηδέν πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ με τήν ἀόριστη ἀπλότητά του. – Ἄν τυχὸν κάποιος τὸ θεωρήσει ὀρθότερο, ἀντὶ νὰ ἀντιπαρατίθεται τὸ μηδέν στοῦ εἶναι νὰ τοῦ ἀντιπαρατίθεται τὸ μὴ εἶναι, τότε, ἐν ὄψει τοῦ πορίσματος, δέν θὰ μπορούσαμε νᾶχαμε ἀντίρρηση, ἀφοῦ στοῦ μὴ εἶναι περιέχεται ή σχέση με τὸ εἶναι· εἶναι τὸ εἶναι κι ή ἄρνησή του, ἐκφερόμενα ἀμφοτέρω με μιᾶς, τὸ μηδέν ὅπως ὑπάρχει στοῦ γίγνεσθαι.² Ὅμως κατ' ἀρχὰς δέν ἐνδιαφέρει ή μορφή τῆς ἀντίθεσης, τουτέστιν συνάμα τῆς σχέσης, ἀλλ' ή ἀφηρημένη, ἄμεση ἄρνηση, τὸ μηδέν ἀμιγῶς καθ' αὐτό, τὸ ἄσχετο ὄχι –κάτι πού κανεῖς θὰ μπορούσε, ἂν θέλει, νὰ τὸ ἐκφράσει και με τὸ σκέτο μὴ.³

Τὸ ἀπλὸ διανόημα τοῦ καθαροῦ εἶναι εἶπαν πρῶτοι οἱ Ἐλεάτες ὅτι εἶναι τὸ ἀπόλυτο και ή μοναδική ἀλήθεια, κυρίως ὁ Παρμενίδης, και, στὰ σωζόμενα ἀποσπάσματά του, με τὸν ἀγνὸ ἐνθουσιασμὸ τοῦ νοεῖν πού συλλαμβάνει για πρώτη φορά τὸν ἑαυτὸ του ὑπὸ τήν ἀπόλυτη ἀφαίρεσή του, ἀποφαίνεται: Μόνον τὸ εἶναι εἶναι, τὸ μηδέν διόλου δέν εἶναι.⁴ – Σὲ ἀνατολικά συστήματα, οἰσιαστικὰ στοῦ βουδδισμὸ, τὸ μηδέν, τὸ κενὸ εἶναι, ὡς γνωστὸν, ή ἀπόλυτη ἀρχή. – Ἐνάντια σ' αὐτὴ τήν ἀπλή και μονομερὴ ἀφαίρεση ὁ βαθυστόχαστος⁵ Ἡράκλειτος προέβαλε τήν ἀνώτερη συνολική ἔννοια τοῦ

2. Ἄλλη ἀνάγνωση: ...«τὸ εἶναι· ἐκφέρονται με μιᾶς και τὰ δύο, τὸ εἶναι και ή ἄρνησή του, ἐκφέρεται τὸ μηδέν ἔτσι ὅπως ὑπάρχει στοῦ γίγνεσθαι».

3. Ἡ «δέν» (Nicht).

4. Ἔστι γὰρ εἶναι, μηδέν δ' οὐκ ἔστιν, DK, 6 (βλ. Εὐ. Ν. Ροῦσσο, Προσωκρατικοί, τ. Γ', Παρμενίδης, Στιγμή, Αθήνα 2002, σ. 37).

5. Ὁ Ἡράκλειτος εἶναι μιὰ εἰδική περίπτωση για τὸν συγγραφέα τῆς Λογικῆς: «Ἐδῶ ἔχουμε στεριά ἐν ὄψει· δέν ὑπάρχει καμμία ἀρχή [ή πρόταση (Satz)] τοῦ Ἡράκλειτου πού νὰ μὴν ἔχω υἰοθετήσει στήν Λογική μου» (Geschichte der Philosophie, W 18, 320).

γίγνεσθαι καὶ εἶπε: Ὅσο δὲν εἶναι τὸ μηδέν, τόσο δὲν εἶναι καὶ τὸ εἶναι,⁶ ἢ πάλι: Τὰ πάντα ρεῖ, πού σημαίνει: Τὰ πάντα εἶναι γίγνεσθαι. – Οἱ λαϊκὲς παροιμίαι, ἰδίως ἀνατολίτικες, πού λένε πὼς ὅ,τι ὑπάρχει ἔχει στὴν ἴδια τὴν γέννησή του τὸ σπέρμα τοῦ ἀφανισμοῦ του, ἐνῶ ὁ θάνατος εἶναι, ἀντίστροφα, ἡ εἴσοδος σὲ μιὰ νέα ζωὴ, κατὰ βάθος τὴν ἴδια ἔνωση τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενὸς ἐκφράζουν. Ἀλλὰ στὶς ἐκφράσεις αὐτὲς ὑπάρχει ἓνα ὑπόστρωμα ἐπὶ τοῦ ὁποῖου συμβαίνει ἡ μετάβαση· [85] χρονικὰ ἀποσυνδέονται εἶναι καὶ μηδέν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, παρασταίνονται ὡς χρονικὰ ἐναλλασσόμενα, ἀλλὰ δὲν νοοῦνται ὡς πρὸς τὴν ἀφαίρεσή τους καὶ ἄρα οὔτε ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὸ ἴδιο.⁷

Τὸ *ex nihilo nihil fit*⁸ εἶναι μία ἀπὸ τὶς ἀρχές (Sätze) στὶς ὁποῖες ἀπέδιδαν μεγάλη [71] σημασία στὴν μεταφυσική. Ἡ θὰ δοῦμε σὲ αὐτὴν τὴν ἀσύστατη ταυτολογία ὅτι τὸ μηδέν εἶναι μηδέν, δὲν εἶναι τίποτα· ἢ, ἂν ὑποθέσουμε ὅτι τὸ γίγνεσθαι ἔχει ἐδῶ ἐνεργὸ σημασία, τότε ἐν προκειμένῳ, ἀφοῦ μόνο τίποτα γίνεται ἀπὸ τὸ τίποτα, ἴσα ἴσα δὲν ὑπάρχει στὴν πράξη γίγνεσθαι, γιατί ἐδῶ τὸ τίποτα συνεχίζει νὰ μὴν εἶναι τίποτα, τὸ μηδέν παραμένει μηδέν. Τὸ γίγνεσθαι ἔχει [τὸ νόημα] ὅτι τὸ μηδέν δὲν παραμένει μηδέν ἀλλὰ μεταβαίνει στὸ ἄλλο του, στὸ εἶναι. – Ὅταν ἡ μετέπειτα μεταφυσική, πρὸ πάντων χριστιανική, ἀπέρριπτε τὴν ἀρχὴ οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος,⁹ ὑποστήριξε ἔτσι ὅτι ὑπάρχει μετάβαση ἀπὸ μηδέν σὲ εἶναι· ὅσο καὶ ἂν ἐκλάμβανε αὐτὴ τὴν ἀρχὴ συνθετικὰ ἢ μόνο καὶ μόνο παραστατικά, ἓνα σημεῖο ἐπαφῆς εἶναι καὶ μηδενὸς ὅπου ἡ διαφορετικότητά τους ἐξαφανίζεται περιέχεται πάντως καὶ στὴν πιὸ ἀτελὴ ἀκόμη ἔνωση. – Ἡ ἀρχὴ τίποτα δὲν γίνεται ἐκ τοῦ μηδενός, τὸ μηδέν δὲν εἶναι τίποτα, ἀντλεῖ τὴν κυριολεκτικὴ σπουδαιότητά της ἀπὸ τὴν ἀντίθεσή της στὸ γίγνεσθαι ἐν γένει, ἄρα ἐπίσης στὴν δημιουργία τοῦ κόσμου ἐκ τοῦ μηδενός. Ὅσοι καταφάσκουν, μάλιστα μὲ ζέση, τὴν ἀρχή: τὸ μηδέν δὲν εἶναι τίποτα, δὲν ἔχουν συνείδηση τοῦ ὅτι συντάσσονται ἔτσι μὲ τὸν ἀφηρημένο πανθεισμὸ τῶν ἐλεατῶν, ἐν τοῖς πράγμασι καὶ μὲ τὸν σπινοζικό. Ἡ φιλοσοφικὴ ἔποψη, γιὰ τὴν ὁποία ἰσχύει ὡς ἀρχὴ (Prinzip) ὅτι τὸ εἶναι εἶναι μόνον εἶναι, τὸ μηδέν μόνον μηδέν, ὀνομάζεται ἐπάξια σύστημα τῆς ταυτότητας.¹⁰ Ἡ ἀφηρημένη αὐτὴ ταυτότητα εἶναι ἡ οὐσία τοῦ πανθεισμοῦ.

Ἄν τὸ πόρισμα, ὅτι εἶναι καὶ μηδέν εἶναι τὸ ἴδιο, φανεῖ καθ' αὐτὸ ἐντυπωσιακὸ ἢ παράδοξο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσει περαιτέρω· θὰ ἔπρεπε μᾶλλον ν' ἀποροῦμε

6. Κατὰ τὸν ἐκδότη τῶν *Παραδόσεων ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας* Μισελέ (Michelet), ἀναφέρεται σὲ μιὰ φράση τοῦ Ἀριστοτέλη πού μιλά ὁμοίως γιὰ τὸν Λεῦκιππο καὶ τὸν Δημόκριτο: *διὸ καὶ οὐθὲν μᾶλλον τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος εἶναι φασιν* (ΜτΦ, 985 b 7-9). Βλ. N. Psimmenos, *Hegels Heraklit-Verständnis*, Analytica, Βασιλεία-Παρίσι 1978, σ. 32, 82.

7. Ἡ ἀπόδοση τῶν ἀντιθέτων σὲ διαφορετικὰ ὑποστρώματα ἢ (ὅπως ἐδῶ) σὲ διαφορετικὲς χρονικὲς στιγμὲς τοῦ ἴδιου ὑποστρώματος εἶναι οἱ δύο παραδοσιακοὶ τρόποι ἀποφυγῆς τῆς ἀντίφασης (πού δὲν ἀποτελεῖ λύση τῆς ἐὰν τὰ ἀντίθετα εἶναι ἀναγκαῖα τὸ ἓνα στὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἄλλου, ὅπως συμβαίνει μεταξὺ ἀντίθετων κατηγορημάτων).

8. Κατὰ τὸν Μπύχμαν (Georg Büchmann, *Geflügelte Worte*, 23η ἐκδ., ἀναθ. W. Robert-Tornow, Βερολίνο 1907, σ. 391), προέρχεται ἀπὸ τὸν Λουκρήτιο (I, 149. 205· II, 287) καὶ ἀνάγεται σὲ βασικὴ ἀρχὴ τοῦ Ἐπικούρου, πού ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Διογένη Λαέρτιο (10, 24, 38) ὡς οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Ἀλλὰ ἡ ἰδέα ἀποδίδεται ἤδη ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη στὸν Ἀναξαγόρα (οὐ γινομένου οὐδενός ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, *Φυσικά*, 187 a 29), ἐνῶ υἰοθετεῖται καὶ ἀπὸ τὸν στωικὸ (ἀντιεπικούρειο) Μάρκο Αὐρήλιο. Ἡ πρόταση αὐτὴ μπορεῖ νὰ διαβασθεῖ μὲ δύο τρόπους στὰ λατινικά –ὅπως καὶ στὰ ἀρχαῖα–: Εἶτε «ἀπὸ τὸ μηδέν βγαίνει τὸ μηδέν» εἶτε «ἀπὸ τὸ μηδέν δὲν βγαίνει τίποτα»· αὐτὲς σχολιάζει ὁ Ἔ. στὴν συνέχεια.

9. Aus Nichts werde Nichts· κυριολεκτικά: ἀπὸ τὸ τίποτα δὲν γίνεται τίποτα, ἐκ τοῦ μηδενός γίνεται μηδέν. Εἶναι ἡ γερμανικὴ ἀπόδοση τῆς ὡς ἄνω λατινικῆς ἐκφρασης πού ἀποδίδει τὴν ἑλληνικὴ μὲ τὴν ὁποία τὴν ἀποδίδω (βλ. προηγ. σημ.). Ἡ χριστιανικὴ μεταφυσικὴ θέλει ὁ Θεὸς νὰ ἔχει κάμει μιὰ δημιουργία ἐκ τοῦ μηδενός, *creatio ex nihilo*.

10. Ἀναφορὰ στὸ σύστημα τοῦ Σέλλινγκ, πού ὀνομάζεται ἔτσι καὶ ἐπικαλεῖται τὸν Σπινόζα.

με τὴν ἐν λόγῳ ἀπορία,¹¹ πὺν ἔτσι ἐμφανίζεται ἀρχαρία στὴν φιλοσοφία καὶ ξεχνᾷ ὅτι σ' αὐτὴ τὴν ἐπιστήμη ἀνακύπτουν τελείως ἄλλοι προσδιορισμοὶ ἀπ' ὅ,τι στὴν συνήθη συνείδηση καὶ τὸν [86] λεγόμενον κοινὸ νοῦ, πὺν δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἡ ὀρθοφροσύνη, ἡ ὑγιῶς σκεπτόμενη διάνοια, ἀλλὰ ἐπίσης μιὰ διάνοια ἀναθρεμμένη με ἀφαιρέσεις καὶ μαθημένη στὴν πίστη σὲ ἀφαιρέσεις ἢ μᾶλλον στὴν δεισιδαιμονία τῶν ἀφαιρέσεων.¹² Δὲν θὰ ἦταν δύσκολο νὰ καταδείξουμε αὐτὴ τὴν ἐνότητα εἶναι καὶ μηδενὸς σὲ κάθε παράδειγμα, σὲ ὅ,τι εἶναι ἐνεργὰ πραγματικὸ ἢ διανόημα. Πρέπει νὰ ποῦμε γιὰ τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδὲν ὅ,τι εἶπαμε πρὶν γιὰ τὴν ἀμεσότητα καὶ τὴν μεσολάβηση¹³ (πὺν ἡ δευτέρη περιέχει σχέση ἄλλου πρὸς ἄλλο, ἄρα ἄρνηση), ὅτι πούθεν ἂν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν ὑπάρχει ἓνα κάτι πὺν νὰ μὴν περιέχει καὶ τὰ δύο, εἶναι καὶ μηδὲν. Βέβαια, μιᾶς κι ἐν προκειμένῳ γίνεται λόγος γιὰ ἓνα ὅποιοδήποτε κάτι καὶ ἐνεργὰ πραγματικὸ, οἱ προσδιορισμοὶ αὐτοὶ δὲν παρίστανται πιά ἐδῶ με τὴν πλήρη ἀναλήθεια τῆς ὁποίας μετέχουν ὡς εἶναι καὶ μηδὲν, ἀλλὰ μ' ἓναν περαιτέρω προσδιορισμὸ, καὶ [72] γίνονται ἀντιληπτοί, π.χ., ὡς θετικὸ καὶ ἀρνητικὸ, τὸ μὲν τὸ θεμιμένο, ἀνακλασμένο εἶναι, τὸ δὲ τὸ θεμιμένο, ἀνακλασμένο μηδὲν· θετικὸ καὶ ἀρνητικὸ δὲν παύουν νὰ περιέχουν ὡστόσο τὸ μὲν τὸ εἶναι, τὸ δὲ τὸ μηδὲν ὡς ἀφηρημένο ὑπόβαθρό τους. – Ἐτσι ὡς καὶ στὸν Θεὸ ἡ ποιότητα, [ὡς] ἐνέργεια, δημιουργία, δύναμη, κ.λπ., ἐνέχει οὐσιαστικὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ ἀρνητικοῦ –[ἀφοῦ] ἄλλο παράγουν [ἡ ἐνέργεια, ἡ δημιουργία ἢ ἡ δύναμη]. Μιὰ ἐμπειρικὴ ἀποσαφήνιση τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ μέσῳ παραδειγμάτων θὰ ἦταν ἐδῶ ὅμως ὀλωσδιόλου περιττή. Ἀφοῦ ἐφ' ἐξῆς αὐτὴ ἡ ἐνότητα εἶναι καὶ μηδενὸς ὑπόκειται ἅπαξ διὰ παντὸς ὡς πρώτη ἀλήθεια καὶ ἀποτελεῖ τὸ στοιχεῖο γιὰ ὅλα τὰ ἐπόμενα, οἱ περαιτέρω, πέρα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ γίνεσθαι, λογικοὶ προσδιορισμοί, ὄν (Dasein), ποιότητα, γενικὰ ὅλες οἱ ἐννοιες τῆς φιλοσοφίας εἶναι παραδείγματα τῆς ἐνότητας αὐτῆς. – Ἡ δὲ διάνοια πὺν αὐτοαποκαλεῖται κοινὸς νοῦς ἢ ὀρθοφροσύνη ἄς παραπεμφθεῖ, καθ' ὅσον ἀπορρίπτει τὸ ἀχώριστο εἶναι καὶ μηδενὸς, στὴν δοκιμὴ νὰ εὔρει γιὰ λόγου τῆς ἓνα παράδειγμα, ὅπου τὸ ἓνα νὰ μπορεῖ ν' ἀνευρεθεῖ χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο (ἓνα κάτι χωριστὰ ἀπ' τὸ ὄριο, ἀπ' τὸ πέρασ, ἢ τὸ ἄπειρο, ὁ Θεός, ὅπως μόλις ἀναφέραμε, χωριστὰ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια). Μόνο τὰ κενὰ ἀποκυήματα τῆς σκέψης, εἶναι καὶ μηδὲν, αὐτὰ τὰ ἴδια, εἶναι τὰ ἐν λόγῳ χωριστὰ, καὶ αὐτὰ εἶναι πὺν προτιμᾷ ἢ ἐν λόγῳ διάνοια ἀντὶ [87] τῆς ἀλήθειας, πὺν ἔχουμε παντοῦ μπροστὰ μας, ὅτι τὰ δύο εἶναι ἀχώριστα.

Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ θέλει νὰ προλάβει ἀπὸ κάθε ἄποψη τὶς συγχύσεις στὶς ὁποῖες ἐκτίθεται ἡ συνήθης συνείδηση ὅσον ἀφορᾷ μιὰ τέτοια λογικὴ ἀρχὴ (Satz), γιὰ τὶ οἱ ἀπόψεις εἶναι ἀνεξάντλητες. Μόνο μερικὲς μποροῦν νὰ μνημονευθοῦν. Αἴτιο τέτοιων συγχύσεων εἶναι μεταξὺ ἄλλων ὅτι με τέτοιες ἀφηρημένες λογικὲς ἀρχὲς ἢ συνείδηση συνδυάζει παραστάσεις ἐνὸς συγκεκριμένου κάτι, λησμονώντας ὅτι δὲν γίνεται λόγος γιὰ κάτι τέτοιο ἀλλὰ μόνο γιὰ τὶς καθαρὲς ἀφαιρέσεις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενὸς, καὶ ὅτι πρέπει νὰ θεματίσουμε μοναχὰ αὐτές.

Εἶναι καὶ μὴ εἶναι εἶναι τὸ ἴδιο· ἄρα εἶναι τὸ ἴδιο ἂν ἐγὼ εἶμαι ἢ δὲν εἶμαι, ἂν τὸ τάδε σπῆτι εἶναι ἢ δὲν εἶναι, ἂν τὰ ἑκατὸ τάλληρα εἶναι ἢ δὲν εἶναι στὴν περιουσιακὴ μου κατάστασι.¹⁴ – Αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ἢ ἐφαρμογὴ τῆς ἐν λόγῳ ἀρχῆς ἀλλοιώνει τὸ νόημά τῆς πλήρως. Ἡ μὲν ἀρχὴ περιέχει τὶς καθαρὲς ἀφαιρέσεις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ

11. Sich über jene Verwunderung zu verwundern: Τὸ θαυμάζειν αὐτὸ νὰ προκαλεῖ τὸ θαυμάζειν μας. Ἡ ἀφετηρία τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ θαυμάζειν τόσο κατὰ τὸν Πλάτωνα (Θεαίτητος, 155 d 3) ὅσο καὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (Μετὰ τὰ φυσικά, 982 b 12, 983 a 13).

12. Κοινὸς νοῦς: gemeine Menschenverstand· ὀρθοφροσύνη, ὑγιῶς σκεπτόμενη διάνοια: gesunde Verstand. – Πίστη: Glaube· δεισιδαιμονία: Aberglaube.

13. Βλ. σ. [54/66].

14. Ἀναφορὰ στὴν ἀνασκευὴ τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τῆς ὑπαρξης τοῦ θεοῦ ἀπὸ τὴν Κριτικὴ τοῦ καθαρῶς λόγου, Β 627.

μηδενός· ή δὲ ἐφαρμογή τις μετατρέπει σὲ ὀρισμένο εἶναι καὶ ὀρισμένο μηδέν. Μόνο πού, ὅπως εἶπαμε, δὲν γίνεται ἐδῶ λόγος περὶ ἐνός ὀρισμένου εἶναι. Ὅρισμένο εἶναι, πεπερασμένο, εἶναι ἓνα ἑτεροσχετιζόμενο εἶναι· αὐτὸ εἶναι ἓνα περιεχόμενο ἀναγκαῖα συναρτώμενο μὲ ἄλλα περιεχόμενα, μ' ὀλόκληρο τὸν κόσμο. Ἐν ὄψει [73] τῆς ἀλληλοπροσδιοριστικῆς συνάφειας τοῦ συνόλου θὰ διατυπώσῃ ἢ μεταφυσικὴ τὸν – κατὰ βάθος ταυτολογικὸ– ἰσχυρισμὸ ὅτι, ἂν καταστρεφόταν ἓνας κόκκος σκόνης, θὰ γκρεμιζόταν ὀλόκληρο τὸ σύμπαν. Στις ἐνστάσεις πού γίνονται ἐνάντια στὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀρχὴ ἐμφανίζεται κάτι ὡς μὴ ἀδιάφορο γιὰ τὸ ἂν εἶναι ἢ δὲν εἶναι λόγῳ ὄχι τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἀλλὰ τοῦ *περιεχομένου* του, πού τὸ συνάπτει μὲ ἄλλο. Ἄπαξ καὶ ἓνα ὀρισμένο περιεχόμενο, ἓνα ὁποιοδήποτε ὀρισμένο ὄν *προϋποτίθεται*, τὸ ἐν λόγῳ ὄν, ἐπειδὴ εἶναι *ὀρισμένο*, σχετίζεται πολλαπλῶς μὲ ἄλλο περιεχόμενο· γιὰ τὸ ἴδιο δὲν εἶναι ἀδιάφορο ἂν κάποιο ἄλλο περιεχόμενο, μὲ τὸ ὁποῖο ἔχει σχέση, [88] εἶναι ἢ δὲν εἶναι· καθὼς μόνο μέσῳ μιᾶς τέτοιας σχέσης τὸ ὄν εἶναι οὐσιαστικὰ ὅ,τι εἶναι. Τὸ ἴδιο ἰσχύει στὴν *παράσταση* (ἂν τὸ μὴ εἶναι ἐκληφθεῖ μὲ τὸ εἰδικότερο νόημα ὅτι τὸ τί φαντάζομαι ὡς παράσταση [δὲν ὑπάρχει] ἐναντι τῆς ἐνεργοῦ πραγματικότητος), στὴν συνάφεια τῆς ὁποίας ἂν ὑπάρχει ἢ ἀπουσιάζει ἓνα περιεχόμενο, πού παρασταίνεται ὡς ὀρισμένο ἐν σχέσει πρὸς ἕτερον, δὲν εἶναι ἀδιάφορο. –

Αὐτὴ ἢ παρατήρηση περιέχει κάτι πού εἶναι καὶ μιὰ κύρια στιγμή στὴν καντιανὴ κριτικὴ τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τῆς ὑπαρξῆς (Dasein) τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποία ἐδῶ θὰ ληφθεῖ ὡστόσο ὑπ' ὄψη μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὴν προκύπτουσα μέσα τῆς διαφορᾶ εἶναι καὶ μηδενός γενικὰ καὶ *ὀρισμένου* εἶναι ἢ μὴ εἶναι. – Ὡς γνωστόν, στὴν λεγόμενη αὐτὴ ἀπόδειξη προϋποτίθεται ἢ ἔννοια μιᾶς οὐσίας¹⁵ τῆς ὁποίας κατηγοροῦνται ὅλες οἱ πραγματικότητες, ἄρα καὶ ἡ ὑπαρξὴ (Existenz), πού ὑπετέθη ὁμοίως ὅτι εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πραγματικότητες. Ἡ καντιανὴ κριτικὴ στάθηκε κυρίως στὸ ὅτι ἡ *ὑπαρξὴ* ἢ τὸ εἶναι (πού ἐδῶ λογίζονται ὡς συνώνυμα) δὲν εἶναι *ιδιότητα*, ἤτοι δὲν εἶναι *πραγματικὸ κατηγορούμενο*, πάει νὰ πεῖ δὲν εἶναι ἢ ἔννοια κάτινος πού θὰ μπορούσε νὰ προστεθεῖ στὴν *ἔννοια* ἐνός πράγματος.¹⁶ – Ὁ Κάντ θέλει νὰ πεῖ μ' αὐτὸ ὅτι τὸ εἶναι δὲν εἶναι ἓνας προσδιορισμὸς περιεχομένου. – Ὅποτε, συνεχίζει, τὸ δυνατόν περιέχει ὅ,τι καὶ τὸ ἐνεργὰ πραγματικὸ, ὄχι κάτι παραπάνω· ἑκατὸ ἐνεργῶς πραγματικὰ τάλληρα δὲν περιέχουν τὸ παραμικρὸ περισσότερο ἀπὸ ἑκατὸ δυνατό –ἀκριβέστερα, τὰ πρῶτα δὲν ἔχουν κανέναν προσδιορισμὸ περιεχομένου ἄλλο ἀπὸ τὰ δευτέρω. [74] Γιὰ τοῦτο τὸ θεωρούμενο ὡς μεμονωμένο περιεχόμενο εἶναι πράγματι ἀδιάφορο νὰ εἶναι ἢ νὰ μὴν εἶναι· δὲν ἐνέχει καμμία διαφορὰ τοῦ εἶναι ἢ δὲν εἶναι, αὐτὴ ἢ διαφορὰ δὲν τὸ θίγει γενικὰ καθόλου· τὰ ἑκατὸ τάλληρα δὲν γίνονται λιγότερα ἂν δὲν ὑπάρχουν, οὔτε περισσότερα ἂν ὑπάρχουν. Μιὰ διαφορὰ θὰ προέλθει ἀναγκαστικὰ μόνον ἀπὸ ἄλλοῦ. – «Ὅμως, μᾶς θυμίζει ὁ Κάντ, μὲ ἑκατὸ ἐνεργῶς πραγματικὰ τάλληρα ἢ περιουσιακὴ μου κατάστασις εἶναι μεγαλύτερη παρὰ μὲ τὴν ψιλὴ ἔννοια τῶν ἴδιων (τουτέστιν μὲ τὴν δυνατότητά [89] τους). Γιατὶ, ὡς πρὸς τὴν ἐνεργὸν πραγματικότητα, τὸ *ἀντικείμενο* δὲν περιέχεται μόνον καὶ μόνον ἀναλυτικὰ στὴν ἔννοιά μου ἀλλὰ *προστίθεται συνθετικὰ στὴν ἔννοιά μου* (ἢ ὁποία εἶναι ἓνας *προσδιορισμὸς* τῆς *κατάστασής* μου), χωρὶς αὐτὸ τὸ εἶναι ἐκτὸς τῆς ἔννοιάς μου νὰ αὐξάνει κατ' ἐλάχιστον ἐκεῖνα τὰ νοητὰ ἑκατὸ τάλληρα τὰ ἴδια».¹⁷

Ἐδῶ *προϋποτίθενται* δυὸ λογιῶν καταστάσεις, γιὰ νὰ μείνω στὶς ὅλο καὶ κάπως ἀσαφεῖς καὶ ἀδόκιμες ἐκφράσεις τοῦ Κάντ, μιὰ, πού ὁ Κάντ τὴν λέει ἢ ἔννοια, μὲ τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ ἐννοηθεῖ ἢ παράστασις, μιὰ ἄλλη, ἢ περιουσιακὴ κατάστασις. Ὡς πρὸς τὴν μιὰ ὅπως καὶ τὴν ἄλλη, ὡς πρὸς τὴν περιουσία καὶ τὴν παράστασις, τὰ ἑκατὸ τάλληρα εἶναι προσδιορισμὸς περιεχομένου, «τῆς προστίθενται *συνθετικὰ*», κατὰ τὴν

15. Ἡ: «ἐνός ὄντος» (Wesens).

16. *Σημείωσις τοῦ Ἐ: Κριτικὴ τοῦ καθαρῶς λόγου*, Β 628 κ.έ. [626 κ.έ.]

17. Βλ. ὁ.π., Β 627 (μὲ μικροαλλαγές, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὅλες οἱ ὑπογραμμίσεις).

έκφραση τοῦ Κάντ· τὸ ἐγὼ ὡς *κάτοχος* ἢ ὡς μὴ κάτοχος ἑκατὸ τάλληρων ἢ πάλι ἐγὼ ὡς *φανταζόμενος* ἢ ὡς μὴ φανταζόμενος ἑκατὸ τάλληρα εἶναι βέβαια διαφορετικὰ περιεχόμενα. Γενικότερα ἰδωμένο: Οἱ ἀφαιρέσεις εἶναι καὶ μηδὲν παύουν ἀμφοτέρως νὰ εἶναι ἀφαιρέσεις ἅπαξ καὶ ἀποκτοῦν ἓνα ὀρισμένο περιεχόμενο· τὸ εἶναι τότε εἶναι πραγματικότητα, εἶναι τὸ ὀρισμένο εἶναι 100 τάλληρων, καὶ τὸ μηδὲν εἶναι ἄρνηση, εἶναι τὸ ὀρισμένο μὴ εἶναι τῶν ἴδιων. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ καθορισμὸς περιεχομένου, τὰ ἑκατὸ τάλληρα, ἰδωμένος κι αὐτὸς ἀφηρημένα καθ' ἑαυτὸν, εἶναι ἀπαράλλαχτα τὸ ἴδιο στὸ ἓνα ὅπως καὶ στὸ ἄλλο. Ἄπαξ ὅμως καὶ τὸ εἶναι ἐκλαμβάνεται, πέραν αὐτοῦ, ὡς περιουσιακὴ κατάσταση, τὰ ἑκατὸ τάλληρα σχετίζονται μὲ μιὰ κατάσταση, καὶ δὲν εἶναι ἀδιάφορος γι' αὐτὴν ἓνας καθορισμὸς ὅπως ἑκατὸ τάλληρα· τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τοὺς εἶναι μόνον *ἀλλαγὴ*· ἔχουν μετατεθεῖ στὴν σφαῖρα τοῦ *ὄντος* (*Dasein*). Ἄν ἐγείρουμε λοιπὸν ἐναντία στὴν ἐνότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενὸς τὴν ἀντίρρηση, ὅτι δὲν εἶναι δὲ ἀδιάφορο ἂν τὸ τάδε ἢ τὸ δεῖνα (τὰ 100 τάλληρα) εἶναι ἢ δὲν εἶναι, τότε ἢ ἀπάτη εἶναι ὅτι, τὴν διαφορὰ [75] τοῦ ἂν *ἔχω* ἢ *δὲν ἔχω* τὰ ἑκατὸ τάλληρα, τὴν ἀνάγουμε μόνον καὶ μόνον στὴν διαφορὰ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι –ἀπάτη ἢ ὁποῖα, ὅπως δείξαμε, πατᾶ στὴν μονομερῆ ἀφαίρεση, ἢ ὁποῖα παραμερίζει τὸ *ὀρισμένο ὄν*, πού ἀπαντᾷ σὲ τέτοια παραδείγματα, [90] κρατώντας μόνον καὶ μόνον τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ εἶναι, ἐνῶ ἀντίστροφα μεταμορφώνει τὸ ἀφηρημένο εἶναι καὶ μηδὲν, πού ὀφείλουμε νὰ συλλάβουμε, σὲ ὀρισμένο εἶναι καὶ μηδὲν, σὲ ἓνα ὄν. Μόνον τὸ *ὄν* θὰ περιέχει τὴν πραγματικὴ διαφορὰ εἶναι καὶ μηδενὸς, ἀκριβῶς ἓνα *κάτι* καὶ ἓνα *ἔτερο*. – Αὐτὴ τὴν πραγματικὴ διαφορὰ ἔχει μπροστά της ἢ παράσταση ἀντὶ τοῦ ἀφηρημένου εἶναι καὶ καθαροῦ μηδενὸς καὶ τῆς μόνου δοξαζόμενης διαφορᾶς τους.

Μὲ τὰ λόγια τοῦ Κάντ, «μὲ τὸ νὰ εἶναι *κάτι* ὑπαρκτὸ εἰσέρχεται στὸ συγκεκριμένο τῆς συνολικῆς ἐμπειρίας»,¹⁸ «ἔτσι ἀποκτοῦμε ἓνα ἐπιπλέον ἀντικείμενο τῆς *ἀντίληψης* ἄλλ' ἢ *ἐννοία* μας τοῦ ἀντικειμένου δὲν αὐξάνεται».¹⁹ – Αὐτό, ὅπως προκύπτει ἀπ' τὴς διευκρινίσεις μας, σημαίνει ὅτι ἓνα *κάτι*, μὲ τὸ νὰ εἶναι ὑπαρκτό, οὐσιαστικὰ ἐπειδὴ εἶναι ὀρισμένη ὑπαρξή, τελεῖ σὲ συνάρτηση μὲ *ἄλλο*, μεταξὺ δὲ ἄλλων καὶ μὲ ἓνα πού ἀντιλαμβάνεται. – «Ἡ ἐννοια τῶν ἑκατὸ τάλληρων, λέει ὁ Κάντ, δὲν αὐξάνεται γιὰ τὰ ἀντιλαμβανόμενα».²⁰ Ἡ *ἐννοια* δηλώνει ἐδῶ τὰ *μεμονωμένα* παραστημένα ἑκατὸ τάλληρα πού ἀναφέρθηκαν πρὶν ἀνω. Μὲ τὸν μεμονωμένο αὐτὸ τρόπο τὰ τάλληρα εἶναι μὲν ἐμπειρικὸ περιεχόμενο, ἄλλ' ἀποκομμένο, χωρὶς συνάρτηση καὶ καθορισμὸ ἐναντι *ἄλλου*· ἢ μορφή τῆς ταυτότητας πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἀφαιρεῖ τὴν σχέση πρὸς ἔτερο καὶ τὰ καθιστᾷ ἀδιάφορα γιὰ τὸ ἂν γίνονται ἀντιληπτὰ ἢ ὄχι. Ὅμως ἢ λεγόμενη αὐτὴ *ἐννοια* ἑκατὸ τάλληρων εἶναι κίβδηλη ἐννοια· ἢ μορφή τῆς ἀπλῆς αὐτοσχεσίας δὲν ἀνήκει ἢ ἴδια σὲ ἓνα τέτοιο περιορισμένο, πεπερασμένο περιεχόμενο· πρόκειται γιὰ μορφή πού τοῦ εἶναι ἐπιβεβλημένη καὶ δανεισμένη ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴ διάνοια· ἑκατὸ τάλληρα δὲν εἶναι *κάτι* αὐτοσχετιζόμενο ἀλλὰ *κάτι* μεταβλητὸ καὶ φθαρτό.

Ἡ νόηση ἢ παράσταση πού ἔχει μπροστά της μόνου ἓνα ὀρισμένο εἶναι, τὸ ὄν, [76] πρέπει νὰ ἀπαναπαραπεμφθεῖ στὴν μνημονευμένη ἀφετηρία τῆς ἐπιστήμης πού ἐγινε ἀπὸ τὸν Παρμενίδη, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀποκαθάρει καὶ ὑψώσει τὴν παράστασή του καὶ ἄρα τὴν παράσταση τῶν μετέπειτα στὴν *καθαρὴ σκέψη*, στὸ εἶναι ὡς τέτοιο, καὶ ἔτσι δημιούργησε τὸ στοιχεῖο τῆς ἐπιστήμης. [91] – Ὅτι εἶναι τὸ *πρῶτο* στὴν *ἐπιστήμη*, πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ ἔχει φανεῖ *ἱστορικὰ* ὡς τὸ *πρῶτο*. Πρέπει δὲ νὰ θεωροῦμε τὸ

18. Ὁ.π., Β 628-629.

19. Πρβλ. Ὁ.π., Β 629: «συνδεόμενη μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς συνολικῆς ἐμπειρίας, ἢ ἐννοια τοῦ ἀντικειμένου δὲν αὐξάνεται στὸ ἐλάχιστο, ἐνῶ διὰ τοῦ ἴδιου ἢ νόησής μας ἀποκτᾷ μιὰν ἐπιπλέον δυνατὴ κατ' αἴσθησιν ἀντίληψη» (*Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ἡ ὑπερβατικὴ διαλεκτικὴ*. Τεῦχος τρίτο: *Ἡ ὑπερβατικὴ θεολογία*, εἰς.-μτφ.-παρατ. Μ.Φ. Δημητρακόπουλου, Ἀθῆναι 1986, σ. 273, τροποπ.).

20. Πρβλ. Ὁ.π., Β 627: «Χωρὶς, δι' αὐτοῦ τοῦ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἐννοιά μου, αὐτὰ τὰ νοητὰ ἑκατὸ τάλληρα νὰ αὐξάνονται τὰ ἴδια στὸ ἐλάχιστο» (μτφ., Ὁ.π., σ. 272, τροποπ.).

ἐλεατικό ἐν ἢ ὄν (*Sein*) ὡς τὸ πρῶτο στοῦ ἐπίσταμαι τῆς σκέψης· τὸ ὕδωρ καὶ ὅμοιες ὑλικὲς ἀρχὲς ὑποτίθεται μὲν ὅτι εἶναι τὸ καθόλου, ἀλλὰ, καθὸ ὕλης, δὲν εἶναι καθαρὲς σκέψεις· οἱ ἀριθμοὶ δὲν εἶναι οὔτε ἡ πρώτη ἀπλή οὔτε ἡ παραμένουσα κοντὰ στοῦν ἑαυτὸ τῆς ἀλλὰ ἡ ἐντελῶς ἐξωτερικὴ πρὸς τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τῆς σκέψη.

Ἡ ἀποπομπὴ τοῦ ἐπιμέρους πεπερασμένου εἶναι, πρὸς ὄφελος τοῦ εἶναι ὡς τέτοιου, ὑπὸ τὴν πλήρως ἀφηρημένη καθολικότητά του, πρέπει νὰ ἰδωθεῖ ὡς ἡ ὀλόπρωτη ὄχι μόνον θεωρητικὴ ἀλλὰ καὶ πρακτικὴ μάλιστα ἀπαίτηση. Πράγματι, ἂν γίνεαι θέμα γιὰ τὰ ἑκατὸ τάλληρα, γιὰ τὸ ὅτι εἶναι διαφορετικὸ γιὰ τὴν περιουσιακὴ μου κατάσταση ἂν τὰ ἔχω ἢ ὄχι, ἀκόμη περισσότερο ἂν τὸ ἐγὼ εἶναι ἢ ὄχι, ἂν τὸ ἕτερο εἶναι ἢ ὄχι, μπορούμε –χωρὶς νὰ ἀναφέρουμε ὅτι θὰ ὑπάρχουν περιουσίες, γιὰ τὶς ὁποῖες θάναι ἀδιάφορη μιὰ τέτοια κατοχὴ ἑκατὸ τάλληρων– νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος μὲς στοῦ φρόνημά του ὀφείλει νὰ ἀρθεῖ στὴν ἀφηρημένη ἐκεῖνη καθολικότητα, ὅπου θὰ τοῦ εἶναι ὄντως ἀδιάφορο ἂν τὰ ἑκατὸ τάλληρα ὑπάρχουν ἢ ἂν δὲν ὑπάρχουν, ὅποια ποσοτικὴ ἀναλογία καὶ τυχὸν ἂν ἔχουν πρὸς τὴν περιουσιακὴ του κατάσταση, ὅπως ἀκριβῶς θὰ τοῦ εἶναι ἀδιάφορο ἂν αὐτὸς ὑπάρχει ἢ ὄχι, τουτέστιν ἂν εἶναι ἢ ὄχι στὴν πεπερασμένη ζωὴ (διότι ἐννοεῖται μιὰ κατάσταση, ἕνα ὀρισμένο εἶναι), κ.λπ. –ἀκόμη *si fractus illabatur orbis, impravidum ferient ruinae*, εἶπε ἕνας Ρωμαῖος,²¹ ὁ χριστιανὸς ὀφείλει δὲ νὰ διατελεῖ πιὸ πολὺ ἀκόμη σὲ αὐτὴ τὴν ἀδιαφορία.

Μένει ἀκόμη νὰ σημειώσουμε πῶς ἡ ἀνύψωση ὑπεράνω τῶν ἑκατὸ τάλληρων καὶ τῶν ἐν γένει περατῶν πραγμάτων συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ὄντολογικὴ ἀπόδειξη καὶ τὴν ἀναφερθεῖσα κριτικὴ τῆς ἀπὸ τὸν Κάντ. Ἡ ἐν λόγῳ κριτικὴ κατέστη καθολικῶς ἀποδεκτὴ χάρις στοῦ ἐκλαϊκευτικὸ παράδειγμά τῆς· [92] ποιὸς δὲν ξέρει ὅτι ἑκατὸ ἐνεργῶς πραγματικὰ τάλληρα διαφέρουν ἀπὸ ἑκατὸ μόνον καὶ μόνον δυνατὰ τάλληρα; Ὅτι συνιστοῦν διαφορὰ στὴν περιουσιακὴ μου κατάσταση; Ἀφοῦ ἡ διαφορετικότητά τούτη εἶναι τόσο ἀνάγλυφη στὰ ἑκατὸ τάλληρα, ἔπεται ὅτι διαφέρουν μεταξύ τους ἢ ἔννοια –πᾶ νὰ πεῖ ὁ καθορισμὸς περιεχομένου ὡς κενὴ δυνατότητα– καὶ τὸ εἶναι· ἄρα διαφέρει καὶ ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ εἶναι του, κι ὅσο ἀδυνατῶ νὰ ἐξαγάγω ἀπ’ τὴν δυνατότητα τῶν ἑκατὸ τάλληρων τὴν ἐνεργὸ πραγματικότητά τους, τόσο ἀδυνατῶ καὶ νὰ «ὕφαρπάξω»²² ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπαρξὴ του· στὴν ὕφαρπαγὴ αὐτὴ δὲ [77] τῆς ὑπαρξὴς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἔννοιά του συνίσταται, ὑποτίθεται, ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξη. Ἄν καὶ δὲν στερεῖται βέβαια ὀρθότητος ὅτι ἡ ἔννοια διαφέρει ἀπὸ τὸ εἶναι, δὲν παύει ὁ Θεὸς νὰ διαφέρει ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὰ ἑκατὸ τάλληρα καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα πεπερασμένα πράγματα. Εἶναι ὁ ὀρισμὸς τῶν πεπερασμένων πραγμάτων ὅτι σὲ αὐτὰ ἔννοια καὶ εἶναι διαφέρουν, ἔννοια καὶ πραγματικότητα, ψυχὴ καὶ σῶμα εἶναι χωρίσιμα, ὁπότε αὐτὰ εἶναι φθαρτὰ καὶ θνητὰ· ἀντιθέτως ὁ ἀφηρημένος ὀρισμὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἴσα ἴσα ὅτι ἡ ἔννοιά του καὶ τὸ εἶναι του εἶναι μὴ χωριστὰ κι ἀχώριστα.²³ Ἡ ἀληθινὴ κριτικὴ τῶν κατηγοριῶν καὶ τοῦ λόγου εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ διαφορὰ καθίσταται κατανοητὴ στοῦ γνωρίζειν καὶ τὸ γνωρίζειν ἀποτρέπεται ἀπὸ τὸ νὰ ἐφαρμόζει στοῦν Θεὸ τούτους προσδιορισμοὺς καὶ ἀναφορὰς τοῦ πεπερασμένου.²⁴

21. «Κι ἂν ὁ κόσμος κατέρρευε, ἄφοβο θὰ τὸν χτυποῦσαν τὰ ἐρείπια», Ὀρατίου *Ἰσδαί*, Γ', 3.

22. «Herausklauben»: ξεφλουδίξω· βλ. *Κριτικὴ τοῦ καθαρῶν λόγου*, Β 631: *ausklauben*: ξεδιαλέγω, ξεφλουδίξω, ἀνακαλύπτω, σκαρφίζομαι (μτφ., ὁ.π., σ. 275: ἐκσοφιστεῦω).

23. Βλ. τὸν ἀ' ὀρισμὸ τῆς *Ἠθικῆς* τοῦ Σπινόζα, πού ἐκφράζει τὴν ἐνταγμένη στὴν καρτεσιανὴ θέση μορφή τῆς ὄντολογικῆς ἀπόδειξης τῆς ὑπαρξὴς τοῦ Θεοῦ: *Per causam sui intelligo id, cujus essentia involvit existentiam; sive id, cujus natura non potest concipi nisi existens*, «Ὡς αἴτιο ἑαυτοῦ νοῶ αὐτὸ πού ἡ οὐσία του ἐνέχει τὴν ὑπαρξὴ· ἦτοι αὐτὸ πού ἡ φύση του μπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ μόνον ὡς ὑπαρκτὴ» (Spinoza, *Ethica*, I, def. I· *Ἠθικὴ*, μτφ. Εὐ. Βανταράκης, Ἐκκρεμές, Ἀθήνα 2009, σ. 79, τροποπ.).

24. Ἡ ἀληθινὴ κριτικὴ δὲν εἶναι αὐτὴ πού εἰσηγήθηκε ὁ Κάντ, γιὰ τῆς ἔλειπε ἡ διάκριση δυνάμει χωριστῶν κατηγοριῶν πού μπορούν ν' ἀποδίδονται ὡς κατηγορούμενα καὶ μὴ χωριστῶν πού δὲν μπορούν ν' ἀποδίδονται ὡς κατηγορούμενα. Βλ. «Ἡ θεωρία τῆς γνώσης στοῦ Ἑγέλο. Ἡ γνώση τοῦ αὐτοσχετιζομένου ἀντικειμένου», εἰς Γ.Φ., «*Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα*», Νῆσος, Ἀθήνα 2000, σ. 37 κ.έ.

Παρατήρηση 2

Πρέπει ν' αναφερθεῖ περαιτέρω ἕνας ἄλλος λόγος πού συνεισφέρει στὴν ἀπέχθεια γιὰ τὴν ἀρχὴ (Satz) περὶ εἶναι καὶ μηδενός· ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἡ πρόταση (Satz) *εἶναι καὶ μηδὲν εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτό*, ὡς ἔκφραση τοῦ πορίσματος ἀπὸ τὴν θεώρηση τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός, εἶναι ἡμιτελής. Ἡ ἔμφαση πέφτει κατὰ προτίμηση στὸ ὅτι εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτό, ὅπως στὴν κρίση γενικά, ὅπου τὸ τί *εἶναι* τὸ ὑποκείμενο θὰ τὸ πεῖ μόνο τὸ κατηγορούμενο.²⁵ Τὸ νόημα [τῆς πρότασης] φαίνεται ἄρα νᾶναι ὅτι ἀπορρίπτεται ἡ διαφορὰ [93] πού ὡστόσο συνάμα ἀνακύπτει ἄμεσα στὴν πρόταση· γιατί ἡ πρόταση ἐκφέρει τοὺς δύο προσδιορισμούς, εἶναι καὶ μηδὲν, καὶ τοὺς περιέχει ὡς διακριτούς. – Συνάμα δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοεῖται ὅτι ὀφείλουμε νὰ κάμουμε ἀφαίρεση ἀπ' αὐτοὺς ἐμμένοντας μόνο στὴν ἐνότητα. Αὐτὸ τὸ νόημα θὰ προέδιδε τὸν ἑαυτὸ του ὡς μονομερῆ, ἀφοῦ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὀφείλουμε νὰ κάμουμε ἀφαίρεση εἶναι ἐν τούτοις παρὸν στὴν πρόταση καὶ κατονομάζεται [μέσα της]. – Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ πρόταση *εἶναι καὶ μηδὲν εἶναι τὸ ἴδιο* ἐκφέρει τὴν ταυτότητα αὐτῶν τῶν προσδιορισμῶν, ἀλλὰ στὴν πράξη περιέχει ἐξ ἴσου τοὺς δύο τοὺς ὡς διακριτούς, αὐτοαντιφάσκει στὸν ἑαυτὸ της καὶ διαλύεται. Ἄς τὸ θεματίσουμε αὐτὸ ἐκ τοῦ σύνεγγυς: Ἐδῶ εἶναι λοιπὸν τεθειμένη μιὰ πρόταση ἡ ὁποία, ἂν ἐξετασθεῖ ἀπὸ κοντά, ἔχει τὴν κίνηση νὰ ἐξαφανίζεται ἀφ' ἑαυτῆς. Ἔτσι ὁμως συμβαίνει ἐπὶ τῆς ἴδιας τῆς πρότασης ὅ,τι θὰ ὀφείλε νὰ συνιστᾷ τὸ κατὰ κυριολεξία περιεχόμενό της, ἀκριβῶς τὸ *γίνεσθαι*.

Ἡ πρόταση *περιέχει* λοιπὸν τὸ πόρισμα, εἶναι τὸ πόρισμα *ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ* της. Πλὴν ἡ περίστασις, [78] ὅπου πρέπει ἐδῶ νὰ ἐπιστήσουμε τὴν προσοχή, εἶναι τὸ ἐλάττωμα, ἡ ἔλλειψη, ὅτι τὸ πόρισμα δὲν *ἐκφράζεται* τὸ ἴδιο στὴν πρόταση· ἕνας ἐξωτερικὸς ἀναλογισμὸς τὸ ἀναγνωρίζει μέσα της. – Ὡς πρὸς αὐτὸ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε γενικά εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ πρόταση, ὑπὸ τὴν *μορφή κρίσεως*, δὲν εἶναι κατάλληλη γιὰ νὰ ἐκφράζει θεωρητικὲς ἀλήθειες·²⁶ ἂν αὐτὴ ἡ περίστασις ἦταν γνώριμη, αὐτὸ θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ παραμερίσει πολλὰ παρανοήσεις θεωρητικῶν ἀληθειῶν. Ἡ κρίση εἶναι σχέση *ταυτότητας* μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου· στὴν κρίση γίνεται ἀφαίρεση τοῦ ὅτι τὸ ὑποκείμενο ἔχει περισσότερους καθορισμούς πέρα ἀπ' αὐτὸν τοῦ κατηγορουμένου κι ὅτι τὸ κατηγορούμενο εἶναι εὐρύτερο ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο.²⁷ Ἄπαξ ὁμως καὶ τὸ περιεχόμενο εἶναι θεωρητικὸ, οὐσιαστικὴ στιγμή εἶναι καὶ τὸ *μὴ ταυτὸν* ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκφράζεται μέσα στὴν κρίση. Τὸ παράδοξο καὶ ἀλλόκοτο φῶς, ὑπὸ τὸ ὁποῖο ἐμφανίζονται πολλὰ ἀπὸ τὴν νεώτερη φιλοσοφία στοὺς μὴ ἐξοικειωμένους μὲ τὴν θεωρητικὴ νόηση, ὀφείλεται πολλαπλῶς στὴν μορφή τῆς ἀπλῆς κρίσης, ὅταν χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἐκφραστοῦν θεωρητικὰ ἀποτελέσματα.

[94] Προκειμένου νὰ ἐκφράσουμε τὴν θεωρητικὴ ἀλήθεια ἀναπληρώνουμε ἀρχικὰ τὴν ἔλλειψη προσθέτοντας τὴν ἀντίθετη πρόταση, τὴν πρόταση: *εἶναι καὶ μηδὲν δὲν εἶναι τὸ ἴδιο*, πού κι αὐτὴ ἐκφέρεται παραπάνω. Μόνο πού ἔτσι δημιουργεῖται τὸ περαιτέρω ἐλάττωμα, ὅτι αὐτὲς οἱ προτάσεις εἶναι ἀσύνδετες, συνεπῶς ἐκθέτουν τὸ περιεχόμενο μόνο ἐν εἴδει ἀντινομίας, ἐνῶ τὸ περιεχόμενό τους σχετίζεται ὡστόσο μὲ ἕνα καὶ τὸ αὐτό, κι οἱ προσδιορισμοί, πού ἐκφράζονται στίς δύο προτάσεις, ὀφείλουν ὁπωσδήποτε νὰ ἐνοποιηθοῦν – μιὰ ἐνοποίηση πού τότε μπορεῖ νὰ ἐκφερθεῖ μόνον ὡς *ἀνησυχία* τῶν συνάμα *ἀσύμβατων*, ὡς *κίνηση*. Τὸ θεωρητικὸ συστατικὸ περιεχόμενο

25. Βλ. *Φαινομενολογία*, W 3, 55-62· GW 9, 42-46· ΦN, 88-94.

26. Βλ. ὁ.π.

27. Ἡ ἐννοια τοῦ ὑποκειμένου ἔχει μεγαλύτερο βάθος (τὸ ὑποκείμενο ἔχει καὶ ἄλλα κατηγορούμενα), ἡ ἐννοια τοῦ κατηγορουμένου μεγαλύτερο πλάτος (κι ἄλλα ὑποκείμενα ἔχουν τὸ ἴδιο κατηγορούμενο).

ἀδικεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ τὸ νὰ τὸ καθιστοῦμε μονομερές, τουτέστιν μὲ τὸ ν' ἀναδεικνύουμε τὴν μία μόνο ἀπὸ τὶς προτάσεις στὶς ὁποῖες μπορεῖ ν' ἀναλυθεῖ. Τότε καταφάσκειται ἀναντίρρητα ἢ μία αὐτὴ πρόταση· [ἀλλὰ] ὅσο ὀρθὴ εἶναι ἢ δήλωση, τόσο εἶναι ἐσφαλμένη, γιατί ἅπαξ κι ἔχει ληφθεῖ ἢ μία πρόταση ἀπὸ τὸ θεωρητικό, θὰ ἔπρεπε τοῦλάχιστον ἐξ ἴσου νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψη καὶ νὰ δηλώνεται ἐπίσης ἢ ἄλλη. – Σχετικὰ μὲ αὐτὸ πρέπει νὰ μνημονευθεῖ ἀκόμη ἰδιαίτερος ἢ οὕτως εἰπεῖν ἀτυχῆς λέξις ἐνότητα.²⁸ ἢ ἐνότητα εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐνὸς ὑποκειμενικοῦ ἀναλογισμοῦ πιὸ πολὺ καὶ ἀπὸ τὴν ταυτότητα· ἐκλαμβάνεται προπάντων ὡς ἡ σχέση πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴν σύγκριση, τὸν ἐξωτερικὸ ἀναλογισμό. Στὸ μέτρο πού αὐτὴ²⁹ ἀνευρίσκει τὸ ἴδιο σὲ δύο διαφορετικὰ ἀντικείμενα, μιὰ ἐνότητα εἶναι παρούσα [79] μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς πλήρους ἀδιαφορίας τῶν ἴδιων τῶν συγκρινόμενων ἀντικειμένων ἐναντι τῆς ἐνότητας αὐτῆς, ἔτσι ὥστε ἢ σύγκριση κι ἢ ἐνότητα δὲν ἀφορᾷ σὲ τίποτα τὰ ἴδια τὰ ἀντικείμενα καὶ εἶναι μιὰ ἐξωτερικὴ πρὸς αὐτὰ ἐνέργεια καὶ ὀρισμός. Ἡ ἐνότητα ἐκφράζει λοιπὸν τὴν ἐντελῶς ἀφηρημένη ταυτότητα (Dieselbigkeit), καὶ ὅσο περισσότερο αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα λέγεται ἐμφανίζονται δίχως ἄλλο διαφορετικά, τόσο πιὸ παρατραβηγμένη καὶ σοκαριστικὴ ἀκούγεται. Κατὰ τοῦτο θὰ ἦταν συνεπῶς καλύτερα ἀντὶ γιὰ ἐνότητα νὰ λέμε μόνο μὴ χωριστότητα καὶ ἀχωριστότητα· πλὴν ἔτσι τὸ καταφατικὸ τῆς σχέσης τοῦ συνόλου δὲν ἐκφράζεται.

[95] Ἔτσι τὸ συνολικὸ, ἀληθινὸ πόρισμα πού προέκυψε ἐδῶ εἶναι τὸ γίνεσθαι, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι μόνο καὶ μόνον ἢ μονομερῆς ἢ ἀφηρημένη ἐνότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός. Παρὰ συνίσταται στὴν κίνηση ὅτι τὸ καθαρὸ εἶναι εἶναι ἄμεσο καὶ ἀπλό, ὅτι ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἐξ ἴσου τὸ καθαρὸ μηδέν, ὅτι ἢ διαφορὰ αὐτῶν εἶναι, ἀλλὰ ἐξ ἴσου αἴρεται καὶ δὲν εἶναι. Τὸ πόρισμα καταφάσκει λοιπὸν ἐξ ἴσου τὴν διαφορὰ μεταξὺ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ ὡς διαφορὰ μόνο δοξαζόμενη.

Δοξάζει κανεὶς ὅτι τὸ εἶναι εἶναι πολλῶ μᾶλλον τὸ ἕτερον ἀπλῶς ἀπὸ ὅ,τι εἶναι τὸ μηδέν, τίποτε δὲν εἶναι σαφέστερο δὲ ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη διαφορὰ τους καὶ τίποτε δὲν φαίνεται εὐκολότερο ἀπὸ τὸ νὰ καταφέρουμε νὰ τὴν διατυπώσουμε. Εἶναι ὁμως ἐξ ἴσου εὐκόλο νὰ πεισθοῦμε ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον, ὅτι εἶναι ἄρρητο.³⁰ Ὅσοι θέλουν νὰ ἐμμείνουν στὴν διαφορὰ εἶναι καὶ μηδενός δὲν ἔχουν παρὰ νὰ προκαλέσουν τὸν ἑαυτὸ τους νὰ δηλώσει σὲ τί συνίσταται. Ἄν εἶναι καὶ μηδέν εἶχαν ἕναν ὁποιονδήποτε καθορισμὸ διὰ τοῦ ὁποίου νὰ διακρίνονται, θὰ ἦσαν, ὅπως μνημονεύσαμε, ὀρισμένο εἶναι κι ὀρισμένο μηδέν, ὅχι τὸ καθαρὸ εἶναι καὶ τὸ καθαρὸ μηδέν, ὅπως εἶναι ἀκόμη ἐδῶ. Ἡ διαφορὰ τους εἶναι λοιπὸν ἐντελῶς κενή, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο εἶναι μὲ τὸν ἴδιον τρόπο τὸ ἀόριστο· ὁπότε ἢ διαφορὰ τους δὲν ὑφίσταται σὲ αὐτὰ τὰ ἴδια, ἀλλὰ συνίσταται³¹ μόνο σὲ ἕνα τρίτον τι, στὴν δοξασία. Ἡ δὲ δοξασία εἶναι μιὰ μορφή τοῦ

28. Βλ. *Φαινομενολογία*, *W* 3, 41· *GW* 9, 31· *ΦΝ*, 67 (Ungeschickte: ἄστοχο) καὶ ἐδῶ σ. [157/131] (schiefe Ausdruck: σφαλερὴ ἐκφραση), σ. [163-164/136].

29. Ἄλλη ἀνάγνωση: «αὐτὸς» (ὁ ἐξωτερικὸς ἀναλογισμός).

30. «Μόνο μ' αὐτὴ τὴν καθαρὴ ἀοριστία καὶ ἐξ αἰτίας τῆς τὸ εἶναι εἶναι μηδέν –κάτι ἄρρητο· ἢ διαφορὰ του μὲ τὸ μηδέν εἶναι ψιλὴ δοξασία. – Τὸ ζητούμενο εἶναι ἴσα ἴσα μόνον ἢ συνείδηση αὐτῶν τῶν ἀφετηριῶν, ἀκριβῶς τοῦ ὅτι δὲν εἶναι παρὰ αὐτὲς οἱ κενὲς ἀφαιρέσεις καὶ τοῦ ὅτι κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς δύο εἶναι τόσο κενὴ ὅσο ἢ ἄλλη· ἢ παρώθηση νὰ βροῦμε / ἕνα σταθερὸ νόημα (Bedeutung) στὸ εἶναι ἢ στὶς δύο εἶναι ἢ ἴδια ἐκείνη ἢ ἀναγκαιότητα πού ὠθεῖ περαιτέρω τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδέν, δίνοντάς τους ἕνα ἀληθινὸ, τουτέστιν συγκεκριμένο, νόημα. Αὐτὴ ἢ πρόοδος εἶναι ἢ λογικὴ ἐπιτέλεση καὶ ἢ ἐκτιθέμενη στὴν συνέχεια πορεία. Ὁ ἀναστοχασμός, πού ἀνευρίσκει βαθύτερους προσδιορισμοὺς γιὰ αὐτὰ, εἶναι ἢ λογικὴ νόηση, διὰ τῆς ὁποίας αὐτοπαράγονται τέτοιοι προσδιορισμοί, μόνον ὅχι μὲ τυχαῖο ἀλλὰ μὲ ἀναγκαῖο τρόπο» (*Enzyklopädie* § 87, παρατ., *W* 8, 186-187): «Ἐξ ἴσου ὀρθὸ μὲ τὴν ἐνότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός εἶναι ὁμως ἐπίσης ὅτι αὐτὰ εἶναι δίχως ἄλλο διαφορετικά –τὸ ἕνα δὲν εἶναι ὅ,τι εἶναι τὸ ἄλλο. Μόνο πού, ἐπειδὴ ἐδῶ ἢ διαφορὰ δὲν ἔχει ἀκόμη ὀρισθεῖ, ἀφοῦ εἶναι καὶ μηδέν εἶναι ἴσα ἴσα ἀκόμη τὸ ἄμεσο, ἢ διαφορὰ, ὅπως ὑπάρχει σὲ αὐτὰ, εἶναι τὸ ἄρρητο, ἢ ψιλὴ δοξασία» (§ 88, παρατ., *W* 8, 188).

31. Ὑφίσταται: bestehen· συνίσταται σέ: bestehen in. Ὁ Ἔ. ἐναλλάσσει ἐδῶ αὐτὲς τὶς δύο σημασίες.

υποκειμενικοῦ, πού δὲν ἀνήκει στὴν ἐδῶ γραμμὴ ἔκθεσης. Ἀλλὰ τὸ τρίτο ὅπου εἶναι καὶ μηδὲν ἔχουν τὴν σύστασή τους πρέπει νὰ προκύψει καὶ ἐδῶ· καὶ ἔχει προκύψει, εἶναι τὸ *γίνεσθαι*. Μέσα στὸ γίνεσθαι εἶναι καὶ μηδὲν ὑπάρχουν ὡς διακριτά· τὸ γίνεσθαι ὑπάρχει μόνον ἐφ' ὅσον αὐτὰ διακρίνονται. Τὸ τρίτο εἶναι ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ – ὅτι συνίστανται μόνο σὲ κάτι ἄλλο σημαίνει ἐπίσης ὅτι δὲν ὑφίστανται καθ' αὐτά.³² Τὸ γίνεσθαι εἶναι ἢ ὑπόστασις τοῦ εἶναι ὅσο καὶ τοῦ μὴ εἶναι· δηλαδὴ ἢ ὑπόστασις τους εἶναι μόνο τὸ εἶναι τους ἐντὸς ἐνός· ἀκριβῶς αὐτὴ ἢ ὑπόστασις τους εἶναι ἐκεῖνο πού ἐξ ἴσου *ἀναιρεῖ* τὴν διαφορὰ τους.

Ἡ πρόκληση νὰ δηλωθεῖ ἢ διαφορὰ εἶναι καὶ μηδενός [96] περικλείει καὶ [80] τὴν πρόκληση νὰ εἰπωθεῖ *τί εἶναι ἄραγε εἶναι καὶ τί μηδέν*. Ὅσοι δὲν εἶναι διατεθειμένοι ν' ἀναγνωρίσουν τὸ ἓνα ὅπως καὶ τὸ ἄλλο μόνον ὡς *μετάβασις* τοῦ ἐνός στὸ ἄλλο, καὶ ἰσχυρίζονται τὸ τάδε ἢ τὸ δεῖνα περὶ τοῦ εἶναι καὶ περὶ τοῦ μηδενός, δὲν ἔχουν παρὰ νὰ δηλώσουν γιὰ *τί* μιλοῦν, τουτέστιν νὰ καταθέσουν *ἓνα ὄρισμό* τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός καὶ νὰ δείξουν ὅτι εἶναι ὀρθός. Μὴ ἔχοντας ἰκανοποιήσει ἐτούτῃ τὴν πρώτη ἀπαίτηση τῆς παλαιᾶς ἐπιστήμης, τοὺς λογικοὺς κανόνες τῆς ὁποίας οἱ ἴδιοι κατὰ τὰ ἄλλα τοὺς θεωροῦν ἔγκυρους καὶ τοὺς ἐφαρμόζουν, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἰσχυρισμοὶ περὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός εἶναι μόνο βεβαιώσεις, εἶναι ἐπιστημονικὰ ἄκυροι. Ὅταν ἔχει κατὰ τὰλλα πῆ κανεὶς ὅτι ἢ ὑπαρξῆ, ἐν ὅσῳ τὴν θεωρεῖ κανεὶς ἀρχικὰ συνώνυμη τοῦ εἶναι, εἶναι τὸ *συμπλήρωμα* τῆς *δυνατότητας*, ἔχει προϋποτεθεῖ ἔτσι ἓνας ἄλλος προσδιορισμός, ἢ δυνατότητα, τὸ εἶναι ἔχει ἐκφερθεῖ ὄχι μὲ τὴν ἀμεσότητά του, ἀλλὰ ὀλότελα ὡς μὴ αὐτοτελές, ὡς ὑπὸ ὅρους. Ἐμεῖς θὰ κρατήσουμε τὴν ἔκφραση *ὑπαρξῆ* γιὰ τὸ εἶναι ποῦναι *μεσολαβημένο*. Ὅμως ἀρέσκειται κανεὶς νὰ παρασταίνει, νὰ φέρνει *μπροστά του* τὸ μὲν εἶναι, ἄς ποῦμε μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ καθαροῦ φωτός, ὡς φαινότητα τῆς ἀσκότιστης ὄρασης, τὸ δὲ μηδὲν ὡς καθαρὴ νύχτα, καὶ νὰ συναρτᾷ τὴν διαφορὰ τους μὲ αὐτὴ τὴν πασίγνωστη αἰσθητὴ διαφορετικότητα. Στὴν πράξι, ὅμως, ἂν κανεὶς φαντασθεῖ ἀκριβέστερα ἔστω αὐτὴ τὴν ὄραση, θὰ τοῦ γίνῃ εὐκόλα ἀντιληπτό, πὼς στὴν ἀπόλυτη φαινότητα βλέπει κανεὶς τόσο πολὺ καὶ τόσο λίγο ὅσο στὸ ἀπόλυτο σκοτάδι, πὼς ἢ μία ὄραση ὅσο κι ἢ ἄλλη εἶναι καθαρὴ ὄραση, ὄραση τοῦ μηδενός. Τὸ καθαρὸ φῶς καὶ τὸ καθαρὸ σκοτάδι εἶναι δύο κενά, τὰ ὁποῖα εἶναι τὸ ἴδιο. Μόνο στὸ ὀρισμένο φῶς –τὸ φῶς ὀρίζεται δὲ ἀπὸ τὸ σκότος–, ἄρα στὸ σκοτισμένο φῶς, ὅπως καὶ μόνο στὸ ὀρισμένο σκότος –τὸ σκότος ὀρίζεται δὲ ἀπὸ τὸ φῶς–, στὸ διαυγασμένο σκοτάδι μπορεῖ νὰ διακριθεῖ κάτι, γιὰτὶ μόνο τὸ σκοτισμένο φῶς καὶ τὸ διαυγασμένο σκοτάδι ἔχουν πᾶ ὅσον ἐαυτοὺς τὴν διαφορὰ κι εἶναι συνεπῶς ὀρισμένο εἶναι, ὄν (*Dasein*).

Παρατήρηση 3

[97] Ἡ ἐνότητα τῆς ὁποίας οἱ στιγμές, εἶναι καὶ μηδέν, ὑπάρχουν ὡς ἀχώριστες, εἶναι συνάμα διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτές, ἔτσι εἶναι ἓνα *τρίτον τι* ἐναντι αὐτῶν, τὸ ὁποῖο, στὴν ἰδιαίτατή του μορφή, εἶναι τὸ *γίνεσθαι*. *Μεταβαίνω* καὶ γίνομαι εἶναι τὸ ἴδιο, μόνο πού στὸ πρῶτο τὰ δύο, πού ἀπὸ τὸ ἓνα μεταβαίνω στὸ ἄλλο, παρασταίνονται μᾶλλον ὡς στάσιμα τὸ ἓνα ἔξω ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ ἢ μετάβασις ὡς συμβαίνουσα *μεταξύ* τους. Ὅπου [81] καὶ ὅπως δὲ κι ἂν γίνῃ λόγος περὶ τοῦ εἶναι ἢ τοῦ μηδενός, αὐτὸ τὸ τρίτο θὰ πρέπει νᾶναι παρόν· γιὰτὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδέν δὲν ὑφίστανται καθ' αὐτά, ἀλλὰ ὑπάρχουν μόνο μέσα στὸ γίνεσθαι, στὸ ἐν λόγῳ τρίτο. Πλὴν τὸ τρίτο ἔχει πολλαπλὰ ἐμπειρικὰ σχήματα, πού τὰ βάζει κατὰ μέρος ἢ τὰ θεωρεῖ ἀμελητέα ἢ ἀφαίρεση, ὥστε

32. Bestehen für sich: Ἡ ἔκφρασις für sich bestehend σημαίνει ὅτι κάτι εἶναι ἀπόλυτο, αὐτοδύναμο. Βλ. παρακάτω σ. [85/103], τέλος πρώτης παραγράφου.

να τηρεῖ τὰ ἐν λόγῳ προϊόντα της, τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδὲν, ἕκαστο καθ' αὐτό, καὶ νὰ τὰ ἐμφανίζει προστατευμένα ἀπὸ τὴν μετάβαση. Ἐνάντια σὲ μιὰ τέτοια ἀπλή μεθόδευση ἀπὸ μέρους τῆς ἀφαίρεσης ἀρκεῖ ἐξ ἴσου ἀπλὰ νὰ θυμίζουμε τὴν ἐμπειρική ὑπαρξη, ὅπου ἡ ἐν λόγῳ ἀφαίρεση εἶναι ἡ ἴδια μόνο κάτι, ἔχει ἓνα ὄν. Δηλαδή πρόκειται κατὰ τᾶλλα γιὰ³³ μορφὲς ἀναλογισμοῦ διὰ τῶν ὁποίων παγιώνεται, ὑποτίθεται, ὁ χωρισμὸς τῶν ἀχώριστων. Σ' ἓναν τέτοιο προσδιορισμὸ ὑπάρχει αὐτὴ καθ' αὐτὴ ἡ παρουσία τοῦ ἐναντίου τοῦ ἑαυτοῦ του, ὁπότε, δίχως ν' ἀνατρέξουμε στὴν φύση τοῦ ἐπίδικου θέματος καὶ νὰ κάμουμε ἐκκλήση πρὸς αὐτήν, θ' ἀποστομώσουμε³⁴ τὸν ἀναλογιστικὸ αὐτὸ προσδιορισμὸ στὸν ἑαυτὸ του μὲ τὸ νὰ τὸν ἐκλάβουμε ὅπως λέει ὅτι εἶναι καὶ νὰ καταδείξουμε τὸ ἕτερό του στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του. Θὰ ματαιοπονούσαμε ἂν θέλαμε τρόπον τινὰ νὰ συλλάβουμε ἐπ' αὐτοφῶρῳ ὅλες τὶς περιστροφὲς καὶ ἐμπνεύσεις τοῦ ἀναλογισμοῦ καὶ τοῦ λογισμοῦ του, γιὰ νὰ τοῦ ξεκόψουμε καὶ νὰ τοῦ καταστήσουμε ἀδύνατες τὶς ὑπεκφυγὲς καὶ τὰ ἄλλα, μὲ τὰ ὁποῖα συγκαλύπτει τὴν ἀντίφασή του ἀπέναντι στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του. Γι' αὐτὸ ἀποφεύγω κιόλας νὰ λάβω ὑπ' ὄψη ἓνα πλῆθος αὐτοαποκαλούμενων ἐνστάσεων καὶ ἀνασκευῶν ποὺ ἐγέρθηκαν ἐνάντια στὸ ὅτι οὔτε τὸ εἶναι οὔτε τὸ μηδὲν εἶναι κάτι ἀληθές, ἀλλὰ τὸ γίνεσθαι καὶ μόνο εἶναι ἢ ἀλήθεια τους· ἢ μόρφωση τῆς σκέψης ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ διαγνώσουμε τὴν [98] μηδαμινότητα αὐτῶν τῶν ἀνασκευῶν ἢ μᾶλλον γιὰ νὰ ἀποπέμψουμε οἱ ἴδιοι τέτοιες ἐμπνεύσεις εἶναι ἔργο μόνο τῆς κριτικῆς γνώσης τῶν διανοητικῶν μορφῶν· οἱ πλέον γόνιμοι σὲ παρόμοιες ἐνστάσεις ὁρμῶν, ὅμως, ἀμέσως μὲ τοὺς ἀναλογισμοὺς τοὺς ἐπάνω στὶς πρῶτες προτάσεις, χωρὶς νὰ βοηθοῦν ἢ νάχουν βοηθήσει τὸν ἑαυτὸ τους, μελετώντας περαιτέρω τὴν λογική, ν' ἀποκτήσει συνείδηση τῆς φύσης τῶν ἐν λόγῳ ἀκατέργαστων ἀναλογισμῶν.

Θὰ ἐξετασθοῦν μερικὰ ἀπὸ τὰ φαινόμενα ποὺ προκύπτουν σχετικὰ, ὅταν τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδὲν ἀπομονώνονται τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ τὸ ἓνα τίθεται ἔξω ἀπὸ τὸ πεδίο τοῦ ἄλλου, ἔτσι ὥστε ἡ μετάβαση ὑπάγεται συνεπῶς σὲ ἄρνηση.

Ὁ *Παρμενίδης*, ὄντας προσηλωμένος στὸ εἶναι, ἦταν συνεπέστατος ὅταν συνάμα ἔλεγε γιὰ τὸ μηδὲν ὅτι *δὲν εἶναι*· τὸ εἶναι, μόνον, εἶναι.³⁵ Τὸ εἶναι, ἔτσι ἐντελῶς καθ' αὐτό, εἶναι τὸ ἀόριστο, δὲν ἔχει συνεπῶς σχέση πρὸς ἕτερο· συνεπῶς φαίνεται νὰ μὴ μπορούμε νὰ *προχωρήσουμε* πέραν αὐτῆς τῆς ἀφετηρίας, ἐννοεῖται ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ ὅτι μιὰ πρόοδος μπορεῖ νὰ συμβεῖ μόνον ἐκ τοῦ ὅτι συναρτᾶται μ' αὐτὴν κάτι ξένο [82] *ἀπ' ἔξω*. Ἡ πρόοδος, τὸ νὰ προχωρήσουμε στὸ ὅτι τὸ εἶναι εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ μηδὲν, ἐμφανίζεται λοιπὸν ὡς μιὰ δευτέρη, ἀπόλυτη ἀφετηρία –μιὰ μετάβαση ποὺ ὑπάρχει καθ' αὐτὴ καὶ προστίθεται τάχα ἐξωτερικὰ στὸ εἶναι. Τὸ εἶναι δὲν θὰ ἦταν καθόλου ἢ ἀπόλυτη ἀφετηρία, ἂν εἶχε καθορισμὸ· θὰ ἐξαρτιόταν τότε ἀπὸ κάτι ἄλλο καὶ δὲν θὰ ἦταν ἄμεσο, δὲν θὰ ἦταν ἢ ἀφετηρία. Ἄν ὅμως εἶναι ἀόριστο, καὶ συνεπῶς ἀληθινὴ ἀφετηρία, δὲν διαθέτει κιόλας τίποτα διὰ τοῦ ὁποῖου νὰ ὀδηγεῖται σὲ κάτι ἄλλο, εἶναι συνάμα τὸ τέλος. Ὅπως τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ εἰσδύσει μέσα του, τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ ἐκπηδήσει ἔξω του· στὸν *Παρμενίδη* ὅπως στὸν *Σπινόζα* τὸ νὰ προχωρήσουμε ἀπὸ τὸ εἶναι ἢ τὴν ἀπόλυτη ὑφιστάμενη οὐσία στὸ ἀρνητικὸ, στὸ πεπερασμένο, δὲν εἶναι θεμιτό. Ἄν πάλι προχωρήσουμε παρὰ ταῦτα –κάτι πού, ἐκκινώντας ἀπὸ τὸ ἄσχετο καὶ ἄρα χωρὶς πρόοδο εἶναι, μπορεῖ, ὅπως παρατηρήσαμε, νὰ συμβεῖ μόνον μὲ ἐξωτερικὸ τρόπο–, τότε αὐτὴ ἢ πρόοδος εἶναι μιὰ δευτέρη, νέα ἀφετηρία. Ἔτσι ἢ πιὸ ἀπόλυτη,

33. Ἄλλη ἀνάγνωση: «Ἡ ὑπάρχουν ἄλλες».

34. Konfundieren: Ἀποστομῶνῳ ἀποδεικνύοντας (συνήθως) τὴν ἐνοχή. Ὅλη αὐτὴ ἡ συνάφεια εἶναι δικαστική: Τὸ appellieren, προηγουμένως, «κάμνω ἐκκλήση»· τὸ einfangen, παρακάτω, ποὺ γι' αὐτὸ τὸν λόγο τὸ ἀποδίδω «συλλαμβάνω ἐπ' αὐτοφῶρῳ»· ἄρα καὶ ἡ Sache, ποὺ ἐδῶ ἀποδίδεται «ἐπίδικο θέμα» ἀνὸ ἄλλοῦ ἀποδίδεται πρᾶγμα ἢ θέμα.

35. Βλ. DK 2, 3-6· DK 8, 1, 11 (Ροῦσσο, ὁ.π., σ. 35, 39).

ἀνυπόθετη ἀρχὴ τοῦ Φίχτε, [99] τὸ $A=A$, εἶναι *θέτειν*· ἢ δεύτερη εἶναι *ἀντιθέτειν*³⁶ ἢ τελευταία, λέει, *ἐν μέρει* δὲν εἶναι ἀνυπόθετη, *ἐν μέρει* εἶναι (ἄρα αὐτὴ εἶναι μέσα τῆς ἀντίφρασης). Τοῦτο εἶναι μιὰ πρόοδος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναλογισμοῦ, ἢ ὁποία, αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐκκινεῖ, πὺν εἶναι ἢ ἀφετηρία ἐπειδὴ εἶναι τὸ ἀπόλυτο, τὸ ἀρνεῖται πάλι – τὸ ἀντιθέτειν εἶναι ἢ ἄρνηση τῆς πρώτης ταυτότητας– καὶ ἄλλο τόσο μετατρέπει ρητὰ ἀμέσως τὸ δεύτερο ἀνυπόθετό τῆς συνάμα σὲ μὴ ἀνυπόθετο. Ἄν ὁμως ὑπῆρχε γενικὰ μιὰ δικαιολόγηση γιὰ νὰ προχωρήσουμε, τουτέστιν νὰ ἄρουμε τὴν πρώτη ἀφετηρία, θᾶπρεπε τὸ ἴδιο τὸ πρῶτο νὰ τὸ ἔχει μέσα του, ὅτι κάτι ἄλλο μπορεῖ νὰ σχετισθεῖ μαζί του· ἄρα θᾶπρεπε τὸ πρῶτο νᾶναι κάτι *ὀρισμένο*. Μόνον πὺν τὸ *εἶναι* δὲν ἐμφανίζεται ὡς κάτι τέτοιο, οὔτε καὶ ἡ ἀπόλυτη ὑφιστάμενη οὐσία· τὸναντίον. Εἶναι τὸ *ἄμεσο*, τὸ εἰσέτι *ἀόριστο* ἀπλῶς.

Τὶς γλαφυρότερες, ἴσως λησμονημένες περιγραφές τῆς ἀδυνατότητας νὰ φθάσουμε ἀπὸ τὸ ἀφηρημένο στὸ περαιτέρω καὶ σὲ ἐνοποίηση τῶν δύο τὶς κάμνει ὁ *Γιακόμπι*, ἐπ’ ὠφελεία τῆς πολεμικῆς του ἐναντίον τῆς καντιανῆς προεμπειρικῆς *σύνθεσης* τῆς αὐτοσυνειδησίας, στὴν πραγματεία του *Περὶ τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ κριτικισμοῦ νὰ νοουθετήσῃ τὸν λόγο*³⁷ (*Werke*, Γ’ τόμος, [Λειψία 1816]). Θέτει τὸ πρόβλημα ὡς ἐξῆς (σ. 113): Σὲ ἓνα *καθαρό*, εἴτε συνειδησιακό, εἴτε χωρικό, εἴτε χρονικό, καταδείξτε τὴν γένεση ἢ παραγωγή μιᾶς σύνθεσης. «Ἔστω ὅτι ὁ χῶρος εἶναι ἓνα, ὁ χρόνος ἓνα, ἢ συνείδηση ἓνα [...] Πεῖτε μόνον πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ἓνα [...] γίνεται *καθαρὰ* πολλαπλὸ μέσα στὸν ἑαυτὸ του, [...] τὸ καθένα εἶναι μόνον ἓνα [83] κι *ἕτερον οὐδέν*· μιὰ ἐνιασιότητα, μιὰ *ὀ-ἡ-τὸ-αὐτότητα!*³⁸ δίχως ὄτητα, ἡτήτα, τότητα· γιὰτὶ αὐτές, μαζί μὲ τὰ *ὀ, ἡ, τό*, ὑπνώττουν ἀκόμη μέσα στὸ ἄπειρο = 0 τοῦ ἀορίστου, ἀπ’ ὅπου μένει κιόλας νὰ ἀπορρεύσει πᾶν καὶ ἕκαστον *ὀρισμένο!* Τί φέρνει [...] μέσα σ’ ἐκεῖνες τὶς τρεῖς ἀπειρίες [...] *περατότητα*· τί γονιμοποιεῖ προεμπειρικὰ τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον μὲ ἀριθμὸ καὶ μέτρο καὶ τοὺς μετατρέπει σὲ *καθαρὸ πολλαπλὸ*· τί φέρνει τὸν *καθαρὸ ἀύθορμητισμὸ* (Ich, ἐγὼ) σὲ ταλάντωση [...]; Πῶς τὸ καθαρό του φωνῆεν, [i], φθάνει στὸ [100] σύμφωνο, [ch], ἢ μᾶλλον πῶς τὸ *ἄφωνο* ἀδιάκοπο *φύσημά* του σταματᾶ, αὐτοδιακοπτόμενο, γιὰ ν’ ἀποκτήσῃ ἓνα εἶδος ἔστω αὐτοτελοῦς φωνῆς,³⁹ ἓναν *τόνον*». – Διαπιστώνουμε πῶς ὁ Γιακόμπι ἀναγνώρισε μὲ μεγάλη ἀκρίβεια τὸ *ἀνυπόστατο*⁴⁰ τῆς ἀφαίρεσης, εἴτε πρόκειται δὲ γιὰ τὸν λεγόμενον ἀπόλυτο χῶρον, τουτέστιν τὸν μόνον ἀφηρημένο, ἢ γιὰ τέτοιο ἀκριβῶς χρόνον ἢ γιὰ τέτοια ἀκριβῶς καθαρή συνείδηση, γιὰ τὸ ἐγὼ· ἐπιμένει σ’ αὐτὸ θέλοντας ἔτσι νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἢ πρόοδος πρὸς ἕτερον, πρὸς τὸν ὄρον ὑπαρξῆς μιᾶς σύνθεσης, καὶ πρὸς τὴν σύνθεση τὴν ἴδια. Ἡ σύνθεση, πὺν ἐνδιαφέρει, δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς μιὰ σύνδεση *ἐξωτερικὰ* προϋπαρχόντων προσδιορισμῶν – ἀφ’ ἑνός, πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια τὴν γένεση ἑνός δευτέρου πρὸς ἓνα πρῶτο· ἀφ’ ἑτέρου δέ, γιὰ τὴν *ἐμμενῆ* σύνθεση, γιὰ προεμπειρικὴ σύνθεση – γιὰ μιὰ ἐνότητα διαφορετικῶν πὺν ὑπάρχει αὐτὴ καθ’ αὐτή. Τὸ *γίνεσθαι* εἶναι αὐτὴ ἢ ἐγγενῆς σύνθεση τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός· ἀλλὰ ἐπειδὴ τὸ προσεχὲς νόημα τῆς σύνθεσης εἶναι: ἐξωτερικὴ σύναξη παρευρισκομένων ἐξωτερικῶν μεταξὺ τους [ὄντων], ἢ ὀνομασία σύνθεση, συνθετικὴ ἐνότητα, τέθηκε δικαίως σὲ ἀχρηστία. – Ὁ Γιακόμπι ἐρωτᾶ *πῶς* τὸ καθαρό φωνῆεν τοῦ Ich φθάνει ὡς τὸ σύμφωνο, *τί* φέρνει καθορισμὸ στὴν ἀοριστία; – Εὐκόλα θ’ ἀπαντούσαμε στὸ *τί*, καὶ ὁ Κᾶντ ἀπάντησε τὸ

36. Βλ. Fichte, *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre*, 1794, § 1 κ. § 2: das Vermögen [...] etwas schlechthin zu setzen (*Werke*, de Gruyter, Βερολίνο-Νέα Ὑόρκη 1971, τ. 1 [ἐφ’ ἐξῆς *SW* 1], σ. 93): die Handlung des Entgegensetzens (*SW* 1, 103).

37. Ἡ «νὰ φέρει τὸν λόγο στὴν διάνοια»: F.H. Jacobi, *Über das Unternehmen des Kritizismus, die Vernunft zu Verstande zu bringen*.

38. Στὰ γερμανικὰ ὁ χῶρος εἶναι ἀρσενικὴ λέξη, ὁ χρόνος θηλυκὴ καὶ ἡ συνείδηση οὐδέτερη.

39. Selbstlaut, *φωνῆεν*, συνών. τοῦ Vokale (ἐδῶ παραπάνω), κυριολ. «αὐτοφωνή».

40. *Unwesen*: «τερατῶδες», κυριολεκτικὰ «μὴ ὄν» ἢ «μὴ οὐσία» (βλ. ἐλλ. ἔκφραση «δὲν ὑπάρχει!»).

έρωτημα με τὸν τρόπο του· ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ *Πῶς* πάει νὰ πεῖ: με ποιόν τρόπο, κατὰ ποίαν ἀναφορά, κ.τ.τ., κι ἔτσι ἀπαιτεῖ τὴν δήλωση μιᾶς ἐπιμέρους κατηγορίας· ὥστόσο ἐδῶ οὐδεὶς λόγος μπορεῖ νὰ γίνει περὶ τρόπου, περὶ κατηγοριῶν τῆς διάνοιας. Τὸ ἴδιο τὸ ἐρώτημα *πῶς* ἀνήκει στοὺς κακοὺς τρόπους τοῦ ἀναλογισμοῦ, πού ἐπιζητεῖ νὰ ἐννοήσει ἐνῶ δὲν παύει νὰ προϋποθέτει τὶς πάγιες κατηγορίες του, καὶ ἔχει ἔτσι ἐπίγνωση ὅτι εἶναι ἐκ προοιμίου ὀπλισμένος κατὰ τῆς ἐπίτευξης αὐτοῦ πού ἐπιζητεῖ, τῆς ἀπάντησης στὸ ἐρώτημά του. Αὐτὸ δὲν ἔχει τὸ ἀνώτερο νόημα ἐνὸς ἐρωτήματος γιὰ τὴν *ἀναγκαιότητα* τῆς σύνθεσης οὔτε στὸν Γιακόμπι, διότι, ὅπως εἴπαμε, αὐτὸς ἐμμένει ἀπαρασάλευτα στὶς ἀφαιρέσεις γιὰ νὰ πεῖ ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἡ σύνθεση. [101] Μὲ ἰδιαίτερα παραστατικὸ τρόπο περιγράφει (σ. 147) τὰ ἀπαιτούμενα βήματα γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀφαίρεση τοῦ χώρου. «Πρέπει [...] πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἐπιδιώξω καθαρὰ νὰ λησμονήσω πὼς εἶδα, ἄκουσα, ἄγγιξα κι ἔψαυσα ποτὲ κάτι, ἐμοῦ τοῦ ἰδίου ρητῶς μὴ ἐξαιρουμένου. Καθαρὰ, καθαρὰ, καθαρὰ νὰ λησμονήσω κάθε κίνηση, καί, [84] αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν *λήθη*, ἐπειδὴ εἶναι ὅ,τι πιὸ δύσκολο, νὰ τὴν ἀναδείξω σὲ ὅ,τι πιὸ σπουδαῖο γιὰ μένα. Δὲν φθάνει πού τὰ ἀπομάκρυνα ὅλα γιὰ ὅλα νοερά, πρέπει καὶ νὰ τ' ἀπομακρύνω *ἐμπράκτως*, νὰ τὰ ἐξαλείψω, νὰ μὴν κρατήσω τίποτα μὰ τίποτα, πλὴν μονάχα τὴν *βιαίως* ἀκίνητοποιημένη ἐποπτεία τοῦ ἄπειρου *ἀναλλοίωτου* χώρου. Δὲν ἐπιτρέπεται συνεπῶς νὰ *ζαναβάλω* νοερά μέσα σὲ τοῦτον οὔτε ἐμένα τὸν ἴδιο ὡς κάτι διακριτὸ καὶ ἐν τούτοις συνδεδεμένο μ' αὐτόν· δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀφεθῶ μόνο καὶ μόνο νὰ *περιβάλλομαι* καὶ νὰ *διαποτίζομαι* ἀπ' τὸν χῶρο αὐτό, ἀλλὰ πρέπει νὰ *μεταβῶ* πλήρως σ' αὐτόν, νὰ γίνω ἕνα μαζί του, νὰ μεταμορφωθῶ σὲ αὐτόν· δὲν πρέπει ν' ἀφήσω τίποτα ὄρθιο ἀπὸ μένα τὸν ἴδιο, ἐξὸν *αὐτὴ τὴν ἐποπτεία μου* τὴν ἴδια, ὥστε νὰ τὴν θεωρῶ μιὰ παράσταση ἀληθινὰ αὐτοτελή, ἀνεξάρτητη, μία καὶ μοναδική».

Ὡς πρὸς αὐτὴ τὴν ἐντελῶς ἀφηρημένη καθαρότητα τῆς παραστασιακῆς συνέχειας, τουτέστιν ἀοριστίας καὶ κενότητας, εἶναι ἀδιάφορο ἂν θὰ ὀνομάσουμε τὴν ἀφαίρεση αὐτὴ χῶρο, ἢ καθαρὴ ἐποπτεία, καθαρὸ νοεῖν – ὅλα αὐτὰ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ αὐτὸ πού ὁ Ἰνδός, ὄντας ἀσάλευτος ἐξωτερικὰ καὶ ἐξ ἴσου ἀτάραχος ὡς πρὸς τὴν αἴσθηση, τὴν παράσταση, τὴν φαντασία, τὴν ἐπιθυμία, κ.λπ., χρόνια κοιτάζοντας μόνο τὴν ἄκρη τῆς μύτης του, λέγοντας μόνο ἀπὸ μέσα του *ὄμ, ὄμ*, ἢ μὴ λέγοντας τίποτα, ὀνομάζει *βράχμα*. Αὐτὴ ἡ ἀργή, κενὴ συνείδηση, ἰδωμένη ὡς συνείδηση, εἶναι – τὸ *εἶναι*.

Μὲς στὸ κενὸ αὐτό, συνεχίζει τώρα ὁ Γιακόμπι, ὁ ἴδιος ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ τὸ ἐνάντιο ἀπ' αὐτὸ μὲ τὸ ὅποιο ἦταν νᾶρθει ἀντιμέτωπος σύμφωνα μὲ τὴν διαβεβαίωση τοῦ Κάντ· δὲν ἀνευρίσκει τὸν ἑαυτὸ του ὡς *πολλὰ* καὶ *πολλαπλό*, ὅσο μᾶλλον ὡς ἕνα, χωρὶς καθόλου πολλότητα καὶ πολλαπλότητα· μάλιστα «ἐγὼ εἶμαι ἢ *ἀδυνατότητα* ἢ ἴδια, ἢ *ἐκμηδένιση* οἰουδήποτε πολλαπλοῦ καὶ οἰωνδήποτε πολλῶν, [...] ἐκκινώντας ἀπ' τὸ καθαρὸ [102] ὄν μου (Wesen), δίχως ἄλλο ἀπλὸ καὶ ἀναλλοίωτο, *ἀδυνατῶ* ν' ἀποκαταστήσω τὸ παραμικρὸ ἔστω ἀπ' αὐτὰ ἢ νὰ τὸ φέρω μέσα μου σὰν φάντασμα. [...] Ἔτσι [...] τὸ νὰ ὑπάρχει ὀτιδήποτε ἔξω καὶ δίπλα ἀπὸ ὀτιδήποτε ἄλλο καὶ μιὰ πολλαπλότητα πού νὰ στηρίζεται μονάχα στὸ ὅτι κάτι ὑπάρχει ἔξω καὶ δίπλα ἀπὸ κάτι ἄλλο, αὐτὸ ἀποκαλύπτεται [σὲ αὐτὴ τὴν καθαρότητα] ὡς κάτι *καθαρὰ ἀδύνατον*».

Ἡ ἀδυνατότητα αὐτὴ δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ταυτολογία: Ἐμμένω στὴν ἀφηρημένη ἐνότητα καὶ ἀποκλείω κάθε πολλότητα καὶ πολλαπλότητα, στέκομαι στὸ ἀδιαφοροποίητο κι ἀόριστο καὶ παραβλέπω ὀτιδήποτε διαφοροποιημένο κι ὀρισμένο. Τὴν καντιανὴ προεμπειρικὴ σύνθεση τῆς αὐτοσυνειδησίας, τουτέστιν τῆς ἐνότητας αὐτῆς τὴν δραστηριότητα, ὅτι καταλύεται καὶ διατηρεῖται ἢ ἴδια μὲς στὴν κατάλυση, ὁ Γιακόμπι γιὰ λόγου του τὴν νερόνει, ἀνάγοντάς τὴν στὴν ἴδια ἀφαίρεση.⁴¹ Αὐτὴ τὴν «σύνθεση *αὐτὴ τούτη*», τὸ «*καταγωγικὸ κρίνειν*», τὴν μετατρέπει μονομερῶς στὸ

41. Ἀφ' ὅτου ὁ Ἔ. ἀκολούθησε τὸν Γιακόμπι στὴν κριτικὴ του τῆς ἀφηρημένης μεθόδου τοῦ Κάντ, τώρα στρέφεται κατὰ τοῦ Γιακόμπι ὑπερασπιζόμενος τὴν πρόθεση τοῦ Κάντ νὰ σκεφετῆ τὸν διαφορισμὸ τῆς «καταγωγικῆς συνθετικῆς ἐνότητας τῆς κατάληψης» (ΚΚΑ, Β 131 κ.έ.).

«συνθετικὸ αὐτὸ τοῦτο –σὲ ἓνα ἐστὶ, ἐστὶ, ἐστὶ, δίχως ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ χωρὶς ποιό, ποιός καὶ ποιά. Αὐτὴ ἢ προοδεύουσα ἐπ’ ἄπειρον ἐπανάληψη τῆς ἐπανάληψης εἶναι ἢ μοναδικὴ [85] ἀσχολία, λειτουργία καὶ παραγωγή τῆς καθαρότερης ὄλων σύνθεσης· ἢ ἴδια ἢ σύνθεση εἶναι ἢ ἴδια ἢ ἀποψιλωμένη, καθαρὴ, ἀπόλυτη ἐπανάληψη» [σ. 125].⁴² Δηλαδή στὴν πράξη, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἐδῶ παύση, τουτέστιν ἄρνηση, διάκριση, δὲν εἶναι ἐπανάληψη ἀλλὰ μόνο τὸ ἀδιαφοροποίητο ἀπλὸ εἶναι. – Πρόκειται ὅμως ἄραγε ἀκόμη γιὰ σύνθεση, ὅταν ὁ Γιακόμπι παραμερίζει ἀκριβῶς ἐκεῖνο διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐνότητα εἶναι ἐνότητα συνθετικῆ;

Κατ’ ἀρχάς, ὅταν ὁ Γιακόμπι ἐγκαθίσταται ἔτσι σταθερὰ στὸν ἀπόλυτο, πᾶ νὰ πεῖ ἀφηρημένο, χῶρο ἢ χρόνο, καθὼς καὶ συνείδηση, πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο μεταθέτει καὶ κρατᾶ τὸν ἑαυτὸ του μέσα σὲ κάτι τὸ ἐμπειρικῶς ψευδές· δὲν εἶναι *δεδομένοι*, πάει νὰ πεῖ δὲν ὑπάρχουν ἐμπειρικά, κανένας χῶρος καὶ χρόνος πὺ νᾶναι κάτι χωρικὸ καὶ χρονικὸ ἄνευ ὁρίων, πὺ τὸ συνεχές τους νὰ μὴν εἶναι γεμάτο ἀπὸ πολλαπλὰ ὀριοθετημένο ὄν καὶ ἀπὸ ἀλλαγὴ, ἔτσι ὥστε αὐτὰ τὰ ὅρια κι οἱ ἀλλαγές νὰ ἀνήκουν στὴν χωρικότητα καὶ τὴν χρονικότητα, νὰ εἶναι μὴ χωρισμένα καὶ ἀχώριστα ἀπ’ αὐτές· καὶ ἡ συνείδηση εἶναι ἐπίσης γεμάτη ἀπὸ ὀρισμένο αἰσθάνομαι, παριστῶ, [103] ἐπιθυμῶ, κ.λπ.· ἡ ὑπαρξή της εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ ἓνα ὁποιοδήποτε ἐπιμέρους περιεχόμενο. – Ἡ ἐμπειρικὴ *μετάβαση* εἶναι ἐξ ἄλλου αὐτονόητη· ἡ συνείδηση μπορεῖ κάλλιστα νὰ κάμει ἀντικείμενο καὶ περιεχόμενό της τὸν κενὸ χῶρο, χρόνο, καὶ τὴν ἴδια τὴν κενὴ συνείδηση, ἢ τὸ καθαρὸ εἶναι· ἀλλὰ δὲν μένει ἐκεῖ, τὴν κενότητα, δὲν τὴν ὑπερβαίνει μόνο, σπεύδει νὰ τὴν ὑπερβεῖ ἐν ὄψει ἐνὸς καλύτερου περιεχομένου, τουτέστιν κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο πῶς συγκεκριμένου, καὶ ὅσο κακὸ κι ἂν εἶναι ἓνα περιεχόμενο κατὰ τὰ ἄλλα, κατὰ τοῦτο θᾶναι καλύτερο καὶ ἀληθέστερο· ἀκριβῶς ἓνα τέτοιο περιεχόμενο εἶναι συνθετικὸ γενικά· ἐννοώντας τὸ συνθετικὸ μὲ τὸ γενικότερο νόημα. Ἐτσι ὁ Παρμενίδης ἔχει μοιραῖα νὰ κάμει μὲ τὴν ἐπίφαση καὶ τὴν δοξασία, τὸ ἐνάντιο τοῦ εἶναι καὶ τῆς ἀλήθειας· κι ὁ Σπινόζα μὲ τὰ κατηγορήματα, τοὺς τρόπους, τὴν ἔκταση καὶ κίνηση, τὴν διάνοια καὶ βούληση, κ.λπ. Ἡ σύνθεση περιέχει τὴν ἀναλήθεια αὐτῶν τῶν ἀφαιρέσεων καὶ τὴν καταδεικνύει, μέσα της αὐτὲς ὑπάρχουν σὲ ἐνότητα μὲ τὸ ἕτερό τους, ἄρα ὄχι ὡς ὑφιστάμενες καθ’ αὐτές, ὡς ἀπόλυτες, ἀλλὰ ὡς δίχως ἄλλο σχετικές.

Ὅμως τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι νὰ καταδείξουμε τὴν ἐμπειρικὴ μηδαμινότητα τοῦ κενοῦ χώρου, κ.λπ. Ἀφαιρετικά, ἡ συνείδηση βέβαια μπορεῖ νὰ γεμίσει τὸν ἑαυτὸ της καὶ μὲ αὐτὸ τὸ ἀόριστο, οἱ δὲ παγιωμένες ἀφαιρέσεις εἶναι *οἱ σκέψεις* καθαρὸς χῶρος, καθαρὸς χρόνος, καθαρὴ συνείδηση, καθαρὸ εἶναι. Ἡ σκέψη τοῦ καθαροῦ χώρου, κ.λπ., τουτέστιν ὁ καθαρὸς χῶρος, κ.λπ., *στὸν ἑαυτὸ του*, ὀφείλει νὰ καταδειχθεῖ ὡς μηδαμινός, τουτέστιν νὰ δειχθεῖ ὅτι ὡς τέτοιος εἶναι ἤδη τὸ ἐνάντιό του, ὅτι μέσα στὸ τί εἶναι ὁ καθαρὸς χῶρος στὸν ἑαυτὸ του ἔχει ἤδη διεισδύσει τὸ ἐνάντιό του, ὅτι ἤδη ὁ καθαρὸς χῶρος καθ’ αὐτὸν εἶναι ἢ ἔξοδος ἀπὸ τὸν καθαρὸ χῶρο, καθορισμός.⁴³

Αὐτὸ προκύπτει ὅμως ἄμεσα ἐπὶ τῶν σκέψεων. Αὐτὲς εἶναι, ὅπως τὸ περιγράφει ἐκτενῶς ὁ Γιακόμπι, ἀποτελέσματα ἀφαίρεσης, ρητὰ ὀρίζονται ὡς *ἀόριστες*, κι αὐτὸ – γιὰ νὰ [86] ἐπιστρέψουμε στὴν ἀπλούστερή του μορφή– εἶναι τὸ εἶναι. Ἀκριβῶς δὲ ἢ [104] *ἀοριστία* εἶναι πὺ συνιστᾶ τὸν καθορισμὸ του· γιὰ τὴν ἀοριστία ἀντιτίθεται στὸν καθορισμὸ· ἡ ἀοριστία, ὡς ἀντίθετο, εἶναι συνεπῶς ἢ ἴδια τὸ ὀρισμένο, ἢτοι τὸ ἀρνητικὸ, καὶ μάλιστα τὸ καθαρὸ, ἐντελῶς ἀφηρημένο ἀρνητικὸ. Αὐτὴ ἢ ἀοριστία ἢ ἀφηρημένη ἄρνηση, τὴν ὁποία ἔχει λοιπὸν τὸ εἶναι στὸν ἑαυτὸ του, εἶναι ἐκεῖνο πὺ ἐκφράζει ὁ ἐξωτερικὸς ὅπως καὶ ὁ ἐσωτερικὸς ἀναλογισμὸς ὅταν ἐξισώνει τὸ εἶναι μὲ

42. Ἀλλοιωμένο παράθεμα.

43. Εἰσαγωγή τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου: μέσα στὸ an ihm, στὴν οὐσία ἐνὸς πράγματος (τὸ τί εἶναι στὸν ἑαυτὸ του), ὑπάρχει ἀείποτε τὸ ἐνάντιό του· ἢ αὐτοτελὴς του ὑπαρξή, τὸ τί εἶναι für sich (καθ’ ἑαυτὸν), ἔχει ἀείποτε πάμει νὰ εἶναι αὐτοτελὴς, εἶναι τὸ ἐκτὸς ἑαυτοῦ τοῦ ἐν λόγῳ πράγματος.

τὸ μηδέν, ὅταν τὸ καταγγέλλει ὡς κενὸ ἀποκύημα τῆς σκέψης, ὡς μηδέν. – Ἦ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐκφρασθεῖ λέγοντας ὅτι, ἐπειδὴ τὸ εἶναι εἶναι τὸ ἀπροσδιόριστο, δὲν εἶναι ὀ (καταφατικὸς) καθορισμὸς πού τὸ ἴδιο εἶναι, δὲν εἶναι εἶναι ἀλλὰ μηδέν.

Στὸν καθαρὸ ἀναλογισμὸ τῆς ἀφετηρίας, τοῦ εἶναι ὡς τέτοιου, ἀπὸ ὅπου ἀρχίζει ἡ παρούσα λογικὴ, ἡ μετάβαση εἶναι ἀκόμη κρυφὴ· μιᾶς καὶ τὸ εἶναι τίθεται μόνον ὡς ἄμεσο, τὸ μηδέν ἀναφαίνεται ἐπ’ αὐτοῦ μόνον ἄμεσα. Οἱ ἐπόμενοι προσδιορισμοί, ὅπως ἀμέσως τὸ ὄν, εἶναι ὅμως ὅλοι πιὸ συγκεκριμένοι· ὅ,τι περιέχει καὶ παράγει τὴν ἀντίφαση τῶν ἐν λόγῳ ἀφαιρέσεων κι ἄρα τὴν μετάβασή τους εἶναι ἤδη *τεθειμένο* στὸ ὄν. Στὸ εἶναι ὡς αὐτὸ τὸ ἀπλό, ἄμεσο, δὲν ὑπάρχει ὑπενθύμιση ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πλήρους ἀφαίρεσης, ἄρα ὅτι, καὶ ἤδη γι’ αὐτό, εἶναι ἀφηρημένη ἀρνητικότητα, μηδέν· αὐτὸ εἶναι πρὸ τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία, στὸ ἐσωτερικὸ τῆς, ρητὰ ἀπ’ τὴν οὐσία καὶ πέρα, θὰ ἐκθέσει τούτη τὴν μονόπλευρη ἀμεσότητα ὡς μεσολαβημένη ἀμεσότητα, ὅπου *τίθενται* τὸ εἶναι ὡς ὑπαρξῆ καὶ τί μεσολαβεῖ αὐτὸ τὸ εἶναι, ὁ λόγος ὑπαρξῆς.⁴⁴

Ἡ ὑπενθύμιση αὐτὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παραστήσουμε τὴν μετάβαση ἀπὸ τὸ εἶναι στὸ μηδέν ὡς κάτι εὐκόλο καὶ τετριμμένο τὸ ἴδιο, ἢ ἀκόμη, ὅπως λέγεται αὐτό, νὰ τὴν ἐξηγήσουμε, νὰ τὴν κάμουμε *κατανοητὴ*, λέγοντας ὅτι τὸ εἶναι πού κατέστη ἀφετηρία τῆς ἐπιστήμης βεβαίως εἶναι μηδέν, διότι μπορεῖ κανεὶς νὰ κάμει ἀφαίρεση ἀπὸ ὅλα, καὶ ὅταν γίνει ἀφαίρεση ἀπὸ ὅλα, δὲν ἀπομένει τίποτα. Ὅμως, ἴσως συνεχίσει κανεὶς, ἢ ἀφετηρία θὰ εἶναι ἔτσι ὄχι κάτι καταφατικὸ, ὄχι εἶναι, ἀλλὰ ἴσα ἴσα μηδέν, ὅποτε τὸ μηδέν θάναί καὶ τὸ τέλος, τοῦλάχιστον ὅσο καὶ τὸ ἄμεσο εἶναι, καὶ δὴ ἀκόμη [87/105] περισσότερο. Τὸ συντομότερο εἶναι ν’ ἀφήσεις ἕναν τέτοιον λογισμὸ νὰ διενεργηθεῖ καὶ νὰ κοιτάξεις πῶς ἔχουν τὰ πορίσματα γιὰ τὰ ὁποῖα καυχέται. Τὸ λοιπὸν, πόρισμα τοῦ λογισμοῦ αὐτοῦ θὰ εἶναι τὸ *μηδέν* –καὶ θᾶπρεπε τώρα ν’ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ μηδέν (ὅπως στὴν φιλοσοφία τῶν Κινέζων)–, χωρὶς νὰ κουνήσουμε ἐμεῖς τὸ δαχτυλάκι μας, διότι, προτοῦ καλὰ καλὰ τὸ κουνήσουμε, τὸ μηδέν θὰ ἔχει ἀναστραφεῖ⁴⁵ σὲ εἶναι (βλ. παραπάνω Β. Μηδέν). Ἀλλὰ πέραν αὐτοῦ, ἂν προϋποθεθεῖ αὐτὴ ἡ ἀφαίρεση ἀπὸ ὅλα, ὅλα πού ὡστόσο εἶναι, θὰ πρέπει νὰ ἰδωθεῖ ἀκριβέστερα· ἂν κάμω ἀφαίρεση ἀπὸ ὅλα ὅσα εἶναι, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀρχικὰ ἀφηρημένο εἶναι, *εἶναι* ἐν γένει· ὅπως στὴν κοσμολογικὴ ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ ἐνδεχομενικὸ εἶναι τοῦ κόσμου, ἄνω τοῦ ὁποῖου ὑψώνομαι ἐν προκειμένῳ, τὸ *εἶναι* δὲν παύει νὰ μὲ ἀκολουθεῖ κατὰ τὴν ἄνοδο, ὀριζόμενον ὡς *ἄπειρο εἶναι*. Ὡστόσο, κι ἀπὸ αὐτὸ τὸ καθαρὸ εἶναι *δύναμαι* βέβαια νὰ κάμω ἀφαίρεση, νὰ ρίξω καὶ τὸ εἶναι μέσα στὰ ὅλα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχω ἤδη κάμει ἀφαίρεση· τότε δὲν μένει τίποτα. *Δύναται* τώρα κανεὶς, ἂν θέλει νὰ ξεχάσει τὴν νόηση τοῦ μηδενός, τουτέστιν τὸ ὅτι μεταπίπτει σὲ εἶναι, ἢ ἂν τυχὸν δὲν ξέρει τίποτα σχετικὰ, νὰ συνεχίσει στὸ ὕφος αὐτοῦ τοῦ *δύναμαι*· ὄντως δύναμαι (δόξα τῷ Θεῷ!) νὰ κάμω ἀφαίρεση καὶ ἀπὸ τὸ μηδέν (ὅπως καὶ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου εἶναι ἀφαίρεση ἀπὸ τὸ μηδέν), καὶ τότε δὲν μένει μηδέν, ἀφοῦ ἀπὸ αὐτὸ ἴσα ἴσα κάμνω ἀφαίρεση, ἀλλὰ ἔτσι ἔχω ἐπανέλθει στὸ εἶναι. – Αὐτὸ τὸ *δύναμαι* καταλήγει ἐξωτερικὸ παιγνίδι ἀφαίρεσης, ὅπου ἡ ἀφαίρεση εἶναι ἢ ἴδια μόνον μονομερῆς ἐνέργεια τοῦ ἀρνητικοῦ. Κατ’ ἀρχάς, τὸ ἴδιο τὸ *δύναμαι* συνεπάγεται ὅτι τὸ εἶναι τοῦ εἶναι τόσο ἀδιάφορο ὅσο τὸ μηδέν καὶ ὅτι, ὅσο τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο ἐξαφανίζεται, ἄλλο τόσο δημιουργεῖται κιόλας· ἐξ ἴσου ἀδιάφορο εἶναι ὅμως ἂν ξεκινῶ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ μηδενός ἢ ἀπὸ τὸ μηδέν· ἡ ἐνέργεια τοῦ μηδενός, τουτέστιν τὸ ψιλὸ ἀφαιρῶ, δὲν εἶναι περισσότερο οὔτε λιγότερο κάτι τὸ ἀληθές ἀπὸ τὸ ψιλὸ μηδέν.⁴⁶

44. Ἄλλη ἀνάγνωση: «τὸ εἶναι ὑπάρχει ὡς ὑπαρξῆ καὶ τὸ τί μεσολαβεῖ αὐτὸ τὸ εἶναι, ὁ λόγος ὑπαρξῆς, τίθεται».

45. Verkehrt, τὸ ὁποῖο παραπέμπει ὡς λέξη στὸ umkehren, *ἀντιστρέφω*, *γυρίζω ἀνάποδα*, πού περιέχει ἢ ἐκφραση die Hand umkehren, ἢ ὁποῖα ἀποδόθηκε πιὸ πάνω «κουνῶ τὸ δαχτυλάκι μου».

46. Τὸ μηδέν ὡς κάτι τόσο ἀόριστο πού δὲν εἶναι κἂν τὸ ἀντίθετο τοῦ εἶναι δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἐνέργεια ἀφαίρεσης τῆς ὁποίας αὐτὸ ὅσο καὶ τὸ ἐξ ἴσου ἀφηρημένο εἶναι ἀποτελοῦν προϊόντα. Ἡ

Ἡ διαλεκτικὴ μὲ τὴν ὁποία πραγματεύεται ὁ Πλάτων τὸ ἐν στὸν *Παρμενίδη* πρέπει ὁμοίως νὰ ἐκτιμηθεῖ μᾶλλον ὡς μιὰ διαλεκτικὴ τοῦ [106] ἐξωτερικοῦ ἀναλογισμοῦ. Τὸ εἶναι καὶ τὸ ἐν εἶναι ἀμφοτέρω ἐλεατικὲς μορφές, πού εἶναι τὸ ἴδιο. Ἀλλὰ εἶναι καὶ διακριτέες· ἔτσι τις ἐκλαμβάνει ὁ Πλάτων στὸν διάλογο. Ἀφ' ὅτου ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ ἐν τοὺς διάφορους προσδιορισμοὺς ὄλου καὶ μερῶν,⁴⁷ εἶμαι ἐντὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐντὸς ἄλλου,⁴⁸ κ.λπ., σχήματος,⁴⁹ χρόνου,⁵⁰ κ.λπ., τὸ πόρισμα εἶναι ὅτι τὸ εἶναι δὲν ἀνήκει στὸ ἐν, γιατί τὸ εἶναι δὲν ἀνήκει σὲ ἕνα κάτι παρὰ σύμφωνα μὲ ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρόπους (σ. 141 e, τ. III, ἔκδ. Steph.).⁵¹ Τότε ὁ Πλάτων πραγματεύεται τὴν πρόταση *τὸ ἐν εἶναι*· ἄς παρακολουθήσουμε στὸν ἴδιο πῶς, ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴ τὴν πρόταση, διεκπεραιώνεται ἢ μετάβαση στὸ *μὴ ὄν* τοῦ ἐνός· γίνεται μέσῳ τῆς *σύγκρισης* τῶν δύο προσδιορισμῶν τῆς προϋποτιθέμενης πρότασης: τὸ *ἐν εἶναι*· ἢ πρόταση περιέχει τὸ ἐν καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ ἐν *εἶναι* περιέχει πῶς πολλὰ ἀπ' ὅ,τι ἂν πῆ κανεὶς μόνο: τὸ ἐν.⁵² Τὸ ὅτι *διαφέρουν* δείχνει τὴν στιγμὴ τῆς ἄρνησης πού περιέχει ἢ πρόταση. Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι αὐτὴ ἢ ὁδὸς ἔχει μιὰ προϋπόθεση καὶ εἶναι ἐξωτερικὸς ἀναλογισμὸς.

[88] Καθὼς ἐδῶ μὲ τὸ εἶναι συνδέεται τὸ ἐν, εἶναι πολὺ ἀπλό, χωρὶς νὰ ἐμπλακῶ στὸ νοεῖν, νὰ ἐπιδείξω τὸ εἶναι, πού ὑποτίθεται ὅτι θεματίζεται ἀφηρημένα *καθ' αὐτό*, μέσα σὲ μιὰ σύνδεση πού περιέχει τὸ ἐναντίο ἀπ' ὅ,τι ὑποτίθεται ὅτι ἰσχυρίζομαι. Τὸ εἶναι ἰδωμένο ὅπως ὑπάρχει ἄμεσα ἀνήκει σὲ ἕνα *ὑποκείμενο*, εἶναι ἕνα λεγόμενο, ἔχει ἐμπειρικὸ *ὄν* (*Dasein*) γενικὰ κι ἄρα κεῖται στὸ πεδίο τοῦ πέρατος καὶ τοῦ ἀρνητικοῦ. Σὲ ὅποιες ἐκφράσεις ἢ τρόπους τοῦ λέγειν κι ἂν χύνεται ἢ διάνοια ὅταν, ἀντιδρώντας ἐναντία στὴν ἐνότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός, ἐπικαλεῖται τὸ τί εἶναι ἄμεσα παρόν, δὲν θαῦρει ἀκριβῶς σὲ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἐμπειρία παρὰ *ὀρισμένο* εἶναι, εἶναι μὲ ἕνα πέρασ ἢ ἄρνηση –ἐκείνη τὴν ἐνότητα πού ἀπορρίπτει. Τὸ ἄμεσο εἶναι [ὡς κάτι πού] καταφάσκουμε ἀνάγεται ἔτσι λοιπὸν μόνο σὲ μιὰ ἐμπειρικὴ ὑπαρξή, τὴν *ἐπίδειξη* τῆς ὁποίας [ὁ θιασώτης τοῦ ἄμεσου εἶναι] δὲν μπορεῖ ν' ἀπορρίψει, ἀφοῦ ἢ ἐκτὸς νόησης ἀμεσότητα εἶναι αὐτὸ στὸ ὁποῖο θέλει νὰ ἐμμείνει.

Τὴν ἴδια περίπτωσιν ἔχουμε μὲ τὸ *μηδέν*, μόνο μὲ ἀντίθετο [107] τρόπο, αὐτὸς δὲ ὁ ἀναλογισμὸς εἶναι γνώριμος καὶ ἔχει γίνεαι ἀρκετὰ συχνὰ περὶ αὐτοῦ. Τὸ ἰδωμένο στὴν ἀμεσότητά του μηδὲν ἀναδεικνύεται ὡς *ὑπάρχον*· γιατί ἀπὸ τὴν φύσιν του εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ εἶναι. Σκεφτόμαστε, φανταζόμαστε τὸ μηδέν, μιλάμε γιὰ αὐτὸ· ἄρα *εἶναι*· τὸ μηδέν ἔχει τὸ εἶναι τοῦ στὴν νόηση, τὴν φαντασία, τὴν ὁμιλία, κ.λπ. Ἐπιπλέον, ὁμως, αὐτὸ τὸ εἶναι εἶναι καὶ διακριτὸ ἀπὸ τὸ μηδέν· γι' αὐτὸ λένε ὅτι τὸ μηδέν ὑπάρχει μὲν μέσα στὴν σκέψη, τὴν φαντασία, ἀλλὰ ὡς ἐκ τούτου δὲν *ὑπάρχει τὸ μηδέν*, δὲν ἀνήκει τὸ εἶναι στὸ μηδέν ὡς μηδέν, ὅτι μόνο σκέψη ἢ φαντασία εἶναι αὐτὸ τὸ εἶναι. Ὅταν κάμνω αὐτὴ τὴν διάκριση δὲν μπορῶ ν᾿ἄχω ἀντίρρηση στὸ ὅτι τὸ μηδέν ἔχει *σχέση* μ' ἕνα εἶναι· μέσα στὴν σχέση, μ' ὄλο πού ἀμέσως περιέχει καὶ τὴν διαφορὰ, εἶναι ὁμως παρούσα μιὰ ἐνότητα μὲ τὸ εἶναι. Μὲ ὅποιον τρόπο κι ἂν ἐκφράσω ἢ δεῖξω τὸ μηδέν, ἀποδεικνύεται σὲ σύνδεση ἢ, ἂν θέλετε, ἐπαφὴ μὲ ἕνα εἶναι, ἀχώριστο ἀπὸ ἕνα εἶναι, ἀκριβῶς μέσα σ' ἕνα *ὄν* (*Dasein*).

μετάβαση στὸ ἐπίπεδο θεματοποίησης τῶν ἀρχικῶν ὄρων δὲν μᾶς φέρνει πῶς κοντὰ στὴν ἀλήθεια, δίνει τὸν λόγο ὑπαρξῆς τῶν δύο ὄρων ἀλλὰ δὲν δίνει καὶ τὸν λόγο τῆς διαφορᾶς τους, ἐνῶ αὐτὸ θὰ συμβεῖ παντοῦ στὴν συνέχεια. Ὁ λόγος εἶναι μᾶλλον ὅτι ἐδῶ ἢ διαφορὰ ἀκόμη δὲν ὑπάρχει. – Ἄς παρατηρηθεῖ πάντως ὅτι ὁ ἕνας ὄρος εἶναι ἤδη ἐδῶ συγγενέστερος μὲ τὸν λόγο ὑπαρξῆς τῶν δύο, καὶ ἐπίσης ἄς συγκρατήσουμε ὅτι ὁ ὄρος αὐτὸς εἶναι τὸ μηδέν καὶ ὄχι τὸ εἶναι, τὸ ἀρνητικὸ κι ὄχι τὸ καταφατικὸ.

47. Πλάτωνος *Παρμενίδης*, 137 a 2: *Οὐτ' ἄρα ὄλον ἔσται οὔτε μέρη ἔξει, εἰ ἐν ἔσται τὸ ἐν.*

48. Ὁ.π., 138 a 3: *οὔτε γὰρ ἐν ἄλλῳ οὔτε ἐν ἑαυτῷ εἴη.*

49. Ὁ.π., 138 e 1: *Καὶ ἀνευ σχήματος ἄρα.*

50. Ὁ.π., 141 d 5: *Οὐδὲ ἄρα χρόνου αὐτῷ μέτεστιν, οὐδ' ἔστιν ἐν τινι χρόνῳ.*

51. Ὁ.π., 141 e 6: *Ἔστιν οὖν οὐσίας ὅπως ἂν τι μετάσχοι ἄλλως ἢ κατὰ τούτων τι; Οὐκ ἔστιν. Οὐδαμῶς ἄρα τὸ ἐν οὐσίας μετέχει. Οὐκ ἔοικεν. Οὐδαμῶς ἄρα ἔστι τὸ ἐν.*

52. Βλ. Ὁ.π., 142 b 1-d 5.

Ἐνῶ ἔτσι δείχνουμε τὸ μηδὲν μέσα σ' ἓνα ὄν, εἴθισται ὁμως νὰ πλανᾶται ἀκόμη ἢ ἐν λόγῳ διαφορὰ τοῦ μηδενὸς ἀπὸ τὸ εἶναι, ὅτι τάχα τὸ ὄν τοῦ μηδενὸς δὲν ἀνήκει [89] ἐπ' οὐδενὶ στὸ μηδέν, ὅτι τάχα τὸ μηδέν δὲν ἔχει στὸν ἑαυτό του τὸ ἴδιο τὸ εἶναι καθ' αὐτό, δὲν εἶναι τὸ εἶναι ὡς εἶναι· τὸ μηδέν εἶναι τάχα μόνον ἀπουσία τοῦ εἶναι, τὸ σκοτός ἔτσι μόνον ἀπουσία φωτός, τὸ ψύχος μόνον ἀπουσία θερμότητας, κ.ο.κ. Τὸ σκοτάδι ἔχει τάχα νόημα μόνο σὲ σχέση μὲ τὸ μάτι, συγκρινόμενο ἐκ τῶν ἔξω μὲ τὸ θετικό, τὸ φῶς, ἐπίσης τὸ κρῦο εἶναι τάχα κάτι τι μόνο στὴν αἴσθησή μας· ἀντιθέτως τὸ φῶς, ἢ θερμότητα, ὅπως τὸ εἶναι, εἶναι καθ' αὐτὰ τὸ ἀντικειμενικό, τὸ πραγματικό, τὸ δραστήριο, ὄντας ὅπωςδὴποτε ἄλλης ποιότητας καὶ ὑπόληψης ἀπὸ τὰ ἀρνητικά αὐτά, ἀπὸ τὸ τίποτα. Διαπιστώνει συχνὰ κανεὶς πὼς προβάλλεται ὡς σπουδαιότατος ἀναλογισμὸς καὶ σημαντικὴ γνώση ὅτι τὸ σκοτός εἶναι μόνον ἀπουσία φωτός, τὸ ψύχος μόνον ἀπουσία θερμότητας. Ὡς πρὸς ἐτοῦτο τὸν ὀξυδερκὴ ἀναλογισμὸ μπορεῖ, στὸ σχετικὸ πεδίο ἐμπειρικῶν ἀντικειμένων, νὰ παρατηρηθεῖ ἐμπειρικὰ πὼς τὸ [108] σκοτάδι ἀποδεικνύεται πάντως δραστήριο μέσα στὸ φῶς, ἀφοῦ, καθορίζοντάς το, τὸ μετατρέπει σὲ χρῶμα, καὶ ὡς ἐκ τούτου πρῶτα αὐτὸ τοῦ χορηγεῖ ὀρατότητα, καθὼς, ὅπως εἶπαμε πιὸ πρὶν, στὸ καθαρὸ φῶς βλέπουμε τόσο λίγο ὅσο στὸ καθαρὸ σκοτάδι. Ὅμως ἡ ὀρατότητα συνιστᾷ δραστηκότητα στὸν ὀφθαλμό, τῆς ὁποίας μετέχει τόσο τὸ ἐν λόγῳ ἀρνητικὸ ὅσο τὸ φῶς, πού λογίζεται ὡς τὸ πραγματικό, ὡς τὸ θετικό· ἔτσι καὶ τὸ κρῦο γίνεται ἀρκούντως γνωστὸ στὸ νερό, στὴν αἴσθησή μας, κ.λπ., καὶ ὅταν τοῦ ἀμφισβητοῦμε τὴν λεγόμενη ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα δὲν βγαίνουμε ἐπ' οὐδενὶ κερδισμένοι ἐναντίον του. Ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε ἐπιπλέον νὰ ψέξουμε τὸ ὅτι ἐδῶ, ὅμοια μὲ παραπάνω, μιλοῦν γιὰ ἓνα ἀρνητικὸ ὀρισμένου περιεχομένου, δὲν ἐμμένουν στὸ ἴδιο τὸ μηδέν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο τὸ εἶναι δὲν ὑστερεῖ σὲ κενὴ ἀφαίρεση οὔτε ὑπερέχει σὲ κάτι. – Μόνο πὸν πρέπει τὸ κρῦο, τὸ σκοτάδι καὶ παρόμοιες ὀρισμένες ἀρνήσεις νὰ ἐκληφθοῦν εὐθύς καθ' αὐτές, καὶ πρέπει νὰ ἰδοῦμε τί τίθεται ἔτσι ὅσον ἀφορᾷ τὸν καθολικὸ τους προσδιορισμὸ, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο εἰσάγονται ἐδῶ. Δὲν λογίζονται ὡς τὸ μηδέν ἐν γένει ἀλλὰ ὡς τὸ μηδέν τοῦ φωτός, τῆς ζέστης, κ.τ.λ., κάτι ὀρισμένου, ἐνὸς περιεχομένου· ἄρα εἶναι ὀρισμένα, περιεχομενικὰ μηδέν, ἂν μπορῶ νὰ πῶ. Ἐνας καθορισμὸς, ὅπως προκύπτει καὶ παρακάτω,⁵³ εἶναι ὁμοῦς ὁ ἴδιος ἀρνησι· ἔτσι αὐτὰ εἶναι ἀρνητικὰ μηδέν· ἓνα ἀρνητικὸ μηδέν εἶναι δὲ κάτι καταφατικό. Ἡ μετάπτωση τοῦ μηδενός, διὰ τοῦ καθορισμοῦ του (πού πρωτύτερα ἐνεφανίσθη ὡς ἓνα ὄν μὲς στὸ ὑποκείμενο ἢ μέσα σὲ ὅ,τι ἄλλο εἶναι αὐτό), σὲ κάτι τὸ καταφατικό, ἐμφανίζεται στὴν ἐμμένουσα στὴν διανοητικὴ ἀφαίρεση συνείδηση ὡς ὅ,τι πιὸ παράδοξο· ὅσο ἀπλὴ κι ἂν εἶναι ἢ διάγνωση, ἢ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἴδιας τῆς ἀπλότητάς της [90] ἢ διάγνωση, ὅτι ἢ ἀρνησι τῆς ἀρνησις εἶναι κάτι θετικό, ἐμφανίζεται ὡς κάτι τὸ τετριμμένο, τὸ ὁποῖο ἢ ὑπερήφανη συνείδηση δὲν χρειάζεται ἐπομένως νὰ προσέξει, ὅσο κι ἂν τὸ θέμα δὲν στερεῖται ὀρθότητος – ὄχι μόνο δὲν στερεῖται αὐτῆς ἀλλὰ, ἔνεκα τῆς καθολικότητος τέτοιων προσδιορισμῶν, δὲν στερεῖται ἀπειρης ἔκτασης καὶ καθολικῆς ἐφαρμογῆς, κι ἔτσι σίγουρα θάπρεπε νὰ προσεχθεῖ.

[109] Ὅσο γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς μετάβασης τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενὸς τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, ἄς παρατηρήσουμε ἀκόμη ὅτι ἡ μετάβαση πρέπει ἐξ ἴσου νὰ συλληφθεῖ δίχως περαιτέρω ἀναλογιστικὸ προσδιορισμὸ. Εἶναι ἄμεση καὶ ἐντελῶς ἀφηρημένη, λόγῳ ἀφαίρεσης τῶν μεταβαινουσῶν στιγμῶν, τουτέστιν ἐφ' ὅσον ἀκόμη δὲν τίθεται στὶς στιγμὲς αὐτὲς ὁ καθορισμὸς τῆς ἐκάστοτε ἄλλης, μὲ τὴν μεσολάβηση τοῦ ὁποίου ἔχουν μεταβεῖ [ἢ μία στὴν ἄλλη]· τὸ μηδέν δὲν ἔχει ἀκόμη τεθεῖ στὸ εἶναι, κι ἄς εἶναι τὸ εἶναι οὐσιαστικὰ μηδέν, κι ἀντιστρόφως. Δὲν ἐπιτρέπεται λοιπὸν νὰ ἐφαρμόζονται ἐδῶ περαιτέρω προσδιορισμένες μεσολαβήσεις καὶ ν' ἀντιλαμβανόμαστε τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδέν ὡς εὐρισκόμενα σὲ ὁποιαδήποτε ἀναφορὰ – αὐτὴ ἢ μετάβαση δὲν εἶναι ἀκόμη

53. Βλ. σ. [121/101]: omnis determinatio est negatio.

αναφορά. Είναι λοιπόν απαράδεκτο να λέμε: Τὸ μηδὲν εἶναι τὸ αἴτιο τοῦ εἶναι· ἢ εἶναι ἐστὶ αἴτιο μηδενὸς – τὸ μηδὲν εἶναι αἰτία τοῦ εἶναι, κ.ο.κ.· ἢ μεταβαίνουμε στὸ μηδὲν μόνον ὑπὸ τὸν ὄρο κάτι να εἶναι ἢ στὸ εἶναι μόνον ὑπὸ τὸν ὄρο τοῦ μὴ εἶναι. Ὁ τρόπος τῆς σχέσης δὲν εἶναι περαιτέρω προσδιορισμός χωρίς να ἔχουν προσδιορισθεῖ περαιτέρω ταυτόχρονα οἱ σχετιζόμενες πλευρῆς. Ἡ συνάρτηση αἰτίου καὶ συνέπειας, κ.λπ., δὲν ἔχει πλέον τὸ ψιλὸ εἶναι καὶ μηδὲν γιὰ πλευρῆς τὶς ὁποῖες συνδέει, ἀλλὰ ρητὰ ἓνα εἶναι τὸ ὁποῖο εἶναι αἴτιο καὶ κάτι τὸ ὁποῖο εἶναι μὲν μόνο ἓνα τεθειμένο, μὴ αὐτοτελές, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἀφηρημένο μηδέν.

Παρατήρηση 4

Ἀπὸ τὰ ὧς ἐδῶ ἀπορρέει πῶς ἔχουν τὰ πράγματα ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαλεκτικὴ κατὰ τῆς ἀφετηρίας τοῦ κόσμου, καὶ τῆς συντέλειάς του ἐπίσης, διὰ τῆς ὁποίας ὑποτίθεται ὅτι ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνιότητα τῆς ὕλης, τουτέστιν ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαλεκτικὴ κατὰ τοῦ γίνεσθαι, κατὰ τῆς γένεσης καὶ τῆς φθορᾶς ἐν γένει. – Ἡ καντιανὴ ἀντινομία περὶ τῆς περατότητας ἢ ἀπειρίας τοῦ κόσμου στὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο θὰ ἐξετασθεῖ ἐκ τοῦ σύγγενος πρὸ κάτω μὲ τὴν ἔννοια τῆς ποσοτικῆς ἀπειρίας.⁵⁴ – Ἡ ἐν προκειμένῳ ἀπλή συνηθισμένη διαλεκτικὴ [91] στηρίζεται στὴν θεματοποίηση τῆς ἀντίθεσης εἶναι καὶ μηδενός. [110] Ἀποδεικνύεται μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ καμμία ἀφετηρία τοῦ κόσμου ἢ ἐνὸς κάτι:

Τίποτε δὲν μπορεῖ ν' ἀρχίσει εἴτε ἐφ' ὅσον κάτι εἶναι εἴτε ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι· γιατί, ἐφ' ὅσον εἶναι, δὲν πρόκειται ν' ἀρχίσει· ἐφ' ὅσον δὲ δὲν εἶναι, πάλι δὲν ἀρχίζει. – Ἄν ἦταν νὰ ἔχει ἀρχίσει ὁ κόσμος ἢ ἓνα κάτι, αὐτὸς θὰ εἶχε ἀρχίσει στὸ μηδέν, ἀλλὰ στὸ μηδέν δὲν ὑπάρχει ἀφετηρία, ἦτοι τὸ μηδέν δὲν εἶναι ἀφετηρία· διότι ἡ ἀφετηρία ἔχει μέσα της ἓνα εἶναι, ἀλλὰ τὸ μηδέν δὲν περιέχει εἶναι. Μηδέν εἶναι μόνο μηδέν, δὲν εἶναι τίποτα. Σὲ ἓνα αἴτιο, μιὰ αἰτία, κ.ο.κ., ἂν τὸ μηδέν ὀρίζεται ἔτσι, περιέχεται μιὰ κατάφαση, εἶναι. – Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἓνα κάτι δὲν μπορεῖ ἐπίσης νὰ πάψει. Διότι ἔτσι τὸ εἶναι θὰ ἔπρεπε νὰ περιέχει τὸ μηδέν· ἀλλὰ εἶναι εἶναι μόνον εἶναι, ὄχι τὸ ἐνάντιο τοῦ ἑαυτοῦ του.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἐδῶ δὲν ἐγείρεται κάποια ἀντίρρηση ἐνάντια στὸ γίνεσθαι, ἦτοι στὸ ἀρχίζω καὶ τελειῶνω, σὲ αὐτὴ τὴν ἐνότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός, πέραν τοῦ ὅτι αὐτὴ ἀποπέμπεται βεβαιωτικὰ καὶ ἀποδίδεται ἀλήθεια στὸ εἶναι καὶ τὸ μηδέν, στὸ καθένα χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο. – Ἐτούτῃ ἡ διαλεκτικὴ εἶναι ὡστόσο τοῦλάχιστον πρὸ συνεπῆς ἀπὸ τὴν ἀναλογιζόμενη παράσταση. Γι' αὐτὴν ἰσχύει ὡς τέλεια ἀλήθεια ὅτι εἶναι καὶ μηδέν ὑπάρχουν μόνο χωριστὰ· ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὁμως, ἡ ἴδια ἀφήνει μιὰ ἀφετηρία καὶ ἓνα τελείωμα νὰ ἰσχύουν ὡς ἐξ ἴσου ἀληθινοὶ προσδιορισμοί· ἀλλὰ μὲ αὐτοὺς δέχεται ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδέν δὲν εἶναι χωριστὰ.

Ὑπὸ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀπόλυτης ἀποκοπῆς τοῦ εἶναι ἀπὸ τὸ μηδέν, ἡ ἀφετηρία ἢ τὸ γίνεσθαι εἶναι βεβαίως κάτι ἀσύλληπτο – κάτι ποὺ ἀκούει κανεὶς τόσο συχνά– διότι αὐτὸ ποὺ προϋποθέτει κανεὶς αἶρει τὴν ἀφετηρία ἢ τὸ γίνεσθαι, τὰ ὁποῖα πάλι ἀποδέχεται παρὰ ταῦτα, κι αὐτὴ ἡ ἀντίφαση, ποὺ ὁ ἴδιος τὴν θέτει καὶ καθιστᾷ τὴν λύση της ἀδύνατη, λέγεται τὸ ἀσύλληπτο.⁵⁵

Αὐτὸ ποὺ ἀναφέραμε εἶναι ἐπίσης ἡ ἴδια διαλεκτικὴ ποὺ χρησιμοποιεῖ ἡ διάνοια ἐναντίον τῆς ἔννοιας ποὺ δίνει ἡ ἀνώτερη ἀνάλυση γιὰ τὰ ἀπειροελάχιστα μεγέθη. Παρακάτω θὰ πραγματευθοῦμε αὐτὴ τὴν ἔννοια διεξοδικότερα.⁵⁶ – Αὐτὰ τὰ μεγέθη [111] ἔχουν ὀρισθεῖ ὡς μεγέθη ποὺ ὑπάρχουν κατὰ τὴν ἐξαφάνισή τους, ὄχι πρὶν τὴν

54. Βλ. σ. [228 κ.έ./ 271 κ.έ.].

55. Ἐδῶ διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Ἔγγελος δὲν αἶρει βέβαια τὴν ἀρχὴ τῆς ἀντίφασης.

56. Βλ. σ. [221/263] καὶ σ. [236 κ.έ./ 279 κ.έ.].

έξαφάνισή τους, γιατί τότε είναι πεπερασμένα μεγέθη – όχι μετά την [92] έξαφάνισή τους, γιατί τότε δεν είναι τίποτα. Έναντια σ' αυτή την καθαρή έννοια αντίκεινται και όλοένα επαναλαμβάνουν ότι τέτοια μεγέθη είτε είναι κάτι τι είτε δεν είναι τίποτα· ότι δεν υπάρχει κάποια μέση κατάσταση (κατάσταση είναι μιὰ ἐν προκειμένῳ ἀταίριαστη, βαρβαρική έκφραση) μεταξύ είναι και μη είναι. – Έδῶ γίνεται ὁμοίως ἀποδεκτὸς ὁ ἀπόλυτος χωρισμὸς τοῦ είναι και τοῦ μηδενός. Έναντίον αὐτοῦ ἔχουμε ὅμως δείξει ὅτι είναι και μηδὲν είναι στήν πράξη τὸ ἴδιο, ἤτοι, γιὰ νὰ μιλήσουμε τὴν ἴδια γλώσσα, ὅτι τίποτα δεν ὑπάρχει πὸν νὰ μὴν είναι μιὰ μέση κατάσταση μεταξύ είναι και μηδενός. Τὰ μαθηματικὰ χρωστοῦν τὶς λαμπρότερες ἐπιτυχίες τους στήν παραδοχὴ αὐτοῦ τοῦ προσδιορισμοῦ, μὲ τὸν ὅποιο διαφωνεῖ ἡ διάνοια.

Ὁ λογισμὸς πὸν ἀναφέραμε, ὁ ὅποιος προϋποθέτει ἐσφαλμένα ὅτι τὸ είναι και τὸ μη είναι είναι ἀπολύτως χωρισμένα και ἐμμένει σὲ αὐτὴ τὴν προϋπόθεση, δεν πρέπει νὰ λέγεται *διαλεκτικὴ ἀλλὰ σοφιστεία*. Διότι σοφιστεία είναι ἕνας λογισμὸς βάσει μιᾶς ἀναιτιολόγητης προϋπόθεσης, πὸν τὴν ἀφήνει κανεὶς νὰ ἰσχύει χωρὶς νὰ τῆς ἀσκήσει κριτικὴ και χωρὶς νὰ τὸ καλοσκεφετῆ.⁵⁷ διαλεκτικὴ, ὅμως, ὀνομάζουμε τὴν ἀνώτερη ὀρθολογικὴ κίνηση, ὅπου τέτοια κατ' ἐπίφαση δίχως ἄλλο χωριστὰ μεταβαίνουν ἀφ' ἑαυτῶν, δυνάμει τοῦ τί είναι τὰ ἴδια, τὸ ἕνα στὸ ἄλλο· ἡ προϋπόθεση αὐτοαναίρεται. Είναι ἡ διαλεκτικὴ ἐμμενῆς φύση τοῦ ἴδιου τοῦ είναι και τοῦ ἴδιου τοῦ μηδενός ὅτι καταδεικνύουν τὴν ἐνότητά τους, τὸ γίνεσθαι, ὡς ἀλήθεια τους.

2. Στιγμὲς τοῦ γίνεσθαι

Τὸ γίνεσθαι, γένεση και φθορά, είναι ἡ μη χωριστότητα τοῦ είναι και τοῦ μηδενός· ὄχι ἡ ἐνότητα [112] πὸν κάμνει ἀφαίρεση ἀπὸ τὸ είναι και τὸ μηδὲν· ἀλλ' ὡς ἐνότητα τοῦ είναι και τοῦ μηδενός είναι ἡ ὀρισμένη αὐτὴ ἐνότητα, δηλαδὴ αὐτὴ ὅπου τόσο τὸ είναι ὅσο και τὸ μηδὲν ὑπάρχουν. Ἄλλ' ἀφοῦ τὸ καθένα, είναι και μηδὲν, ὑπάρχει μη χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο του, δεν ὑπάρχει. Ἄρα αὐτὰ ὑπάρχουν μέσα στήν ἐνότητα αὐτὴ, ἀλλ' ὡς ἐξαφανιζόμενα, ὡς ἡρμένα μόνο. Ἀπὸ τὴν ἀυτοτέλεια πὸν ἀρχικὰ φαντάζεσαι ὅτι ἔχουν, ξεπέφτουν σὲ στιγμὲς, εἰσέτι διακριτές, ἀλλὰ συνάμα ἡρμένες.⁵⁸

[93] Ἄν οἱ στιγμὲς⁵⁹ γίνουν ἀντιληπτές ὡς πρὸς αὐτὴ τὴν διακριτότητά τους, κάθε μιὰ ἐν ὄσῳ διακρίνεται ὑπάρχει ὡς ἐνότητα μὲ τὴν ἄλλη. Ἄρα τὸ γίνεσθαι περιέχει είναι και μηδὲν ὡς δύο τέτοιες ἐνότητες, κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ὅποιες είναι, ἡ ἴδια, ἐνότητα τοῦ είναι και τοῦ μηδενός· ἡ μία είναι τὸ είναι ὡς ἄμεσο και ὡς σχέση μὲ τὸ μηδὲν· ἡ ἄλλη τὸ μηδὲν ὡς ἄμεσο και ὡς σχέση μὲ τὸ είναι· οἱ προσδιορισμοὶ στὶς ἐν λόγῳ ἐνότητες ὑπάρχουν μὲ ἄνιση ἀξία.⁶⁰

Τὸ γίνεσθαι ὑπάρχει κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὑπὸ διπλὸ προσδιορισμὸ· ὑπὸ τὸν ἕναν, τὸ μηδὲν ὑπάρχει ὡς ἄμεσο, τουτέστιν ὁ προσδιορισμὸς ἄρχεται ἀπὸ τὸ μηδὲν, τὸ ὅποιο σχετίζεται μὲ τὸ είναι, πὸν σημαίνει ὅτι μεταβαίνει σ' αὐτό, ὑπὸ τὸν ἄλλον προσδιορισμὸ, τὸ είναι ὑπάρχει ὡς ἄμεσο, τουτέστιν ὁ προσδιορισμὸς ἄρχεται ἀπὸ τὸ είναι, τὸ ὅποιο μεταβαίνει στὸ μηδὲν –γένεση και φθορά.

57. Πρβλ. *Φαινομενολογία*, W 3, 105· *GW* 9, 79· *FN*, 140: «ἡ σοφιστεία τῆς ἀντίληψης».

58. Τὸ γίνεσθαι ἔχει τὴν δομὴ πὸν θὰ ἔχουν ὅλες οἱ ἐννοιες: Είναι σύνολο στιγμῶν. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Έ. σὲ ἕνα μάθημά του: «Τὸ γίνεσθαι είναι ἡ πρώτη συγκεκριμένη σκέψη και συνεπῶς ἡ πρώτη ἐννοια, ἐνῶ είναι και μηδὲν ἀποτελοῦν ἀντιθέτως μόνο κενές ἀφαιρέσεις» (*Enzyklopädie* § 88, προσθ., W 8, 192).

59. Ἄλλη ἀνάγνωση: «τὸ είναι και τὸ μηδὲν», κ.ο.κ. στήν συνέχεια.

60. Ἡ ἐνότητα τοῦ είναι και τοῦ μηδενός περιέχει τὸ είναι ὡς ἐνότητα τοῦ είναι και τοῦ μηδενός ὅπου κυριαρχεῖ τὸ είναι ἐναντι τοῦ μηδενός –δηλαδὴ τὸ είναι είναι τὸ ὅλον και ἡ μία του στιγμή– και τὸ μηδὲν ὡς ἐνότητα τοῦ είναι και τοῦ μηδενός ὅπου κυριαρχεῖ τὸ μηδὲν ἐναντι τοῦ είναι –δηλαδὴ τὸ μηδὲν είναι τώρα τὸ ὅλον και ἡ μία του στιγμή. Αὐτὸ τὸ σχῆμα ἐπανερχεται παντοῦ.

Ἀμφότερα εἶναι τὸ ἴδιο, γίνεσθαι, καὶ ἀκόμη, ὡς οἱ ἔτσι διακριτὲς κατευθύνσεις αὐτές, ἀλληλοδιαπερνοῦνται κι ἀλληλοπαρὰλύονται. Ἡ μία⁶¹ εἶναι *φθορά*: τὸ εἶναι μεταβαίνει στὸ μηδέν, ὁμως ἄλλο τόσο τὸ μηδέν εἶναι τὸ ἐνάντιο τοῦ ἑαυτοῦ του, μετάβαση στὸ εἶναι, γένεση. Ἡ ἐν λόγω γένεση εἶναι ἡ ἄλλη κατεύθυνση: τὸ μηδέν μεταβαίνει στὸ εἶναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἄλλο τόσο ἀναιρεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ εἶναι πολλῶ μᾶλλον ἢ μετάβαση στὸ μηδέν, εἶναι φθορά. – Δὲν ἀλληλοαναιροῦνται, δὲν ἀναιρεῖ ἡ μία τὴν ἄλλη⁶² ἐξωτερικά· ἀλλὰ κάθε μιὰ αὐτοαναιρεῖται αὐτὴ τούτη ἢ ἴδια καὶ εἶναι στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της τὸ ἐνάντιο τοῦ ἑαυτοῦ της.⁶³

γ. Ἀναίρεση τοῦ γίνεσθαι

[113] Ἡ ἰσορροπία ὅπου τίθενται γένεση καὶ φθορά εἶναι ἀρχικὰ τὸ ἴδιο τὸ γίνεσθαι. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἔτσι⁶⁴ αὐτὸ συρρέει σὲ *στάσιμη ἐνότητα*. Εἶναι καὶ μηδέν ὑπάρχουν ἐν τῷ γίνεσθαι μόνον ὡς ἐξαφανιζόμενα· ἀλλὰ τὸ γίνεσθαι ὡς τέτοιο ὑπάρχει μόνον ἐκ τῆς διακριτότητας τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός. Ἡ ἐξαφάνισή τους εἶναι ἄρα ἐξαφάνιση τοῦ γίνεσθαι, ἤτοι ἐξαφάνιση τῆς ἐξαφάνισης τῆς ἴδιας. Τὸ γίνεσθαι εἶναι μιὰ ἄστατη ἀνησυχία ποὺ καταρρέει σὲ ἓνα στάσιμο ἀποτέλεσμα.

Αὐτὸ θὰ μπορούσε καὶ νὰ διατυπωθεῖ ὡς ἐξῆς: Γίνεσθαι εἶναι νὰ ἐξαφανίζονται τὸ εἶναι στὸ μηδέν καὶ τὸ μηδέν στὸ εἶναι καὶ νὰ ἐξαφανίζονται εἶναι καὶ μηδέν ἐν γένει· ἀλλὰ συνάμα τὸ γίνεσθαι στηρίζεται στὴν διαφορὰ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός. Ἄρα τὸ γίνεσθαι εἶναι αὐτοαντιφατικὸ [94] στὸν ἑαυτό του, γιατί αὐτὰ ποὺ ἐνώνει μέσα του εἶναι ἀντιτιθέμενα· μιὰ τέτοια ἔνωση, ὁμως, αὐτοκαταστρέφεται.

Αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ ἀφανισμὸς, ἀλλ' ὄχι ὡς *μηδέν*: ἀλλιῶς θὰ συνιστοῦσε ὀπισθοδρόμηση σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς ἤδη ἀνηρημένους προσδιορισμούς, ὅχι ἀποτέλεσμα τοῦ μηδενός *καὶ τοῦ εἶναι*. Εἶναι ἡ ἐνότητα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός ποὺ γίνεταί *στάσιμη ἀπλότητα*. Ἡ ἡσυχία ἀπλότητα εἶναι, ὁμως, *εἶναι*, καίτοι αὐτὸ ἐξ ἴσου δὲν εἶναι πιά τὸ εἶναι καθ' αὐτὸ ἀλλὰ τὸ εἶναι ὡς προσδιορισμὸς τοῦ συνόλου.

Τὸ γίνεσθαι, ἔτσι ὡς μετάβαση στὴν ἐνότητα εἶναι καὶ μηδενός ποὺ ὑπάρχει ὡς *ὄν (seiend)*, δηλαδὴ ἔχει τὸ σχῆμα μονομεροῦς *ἄμεσης ἐνότητας* αὐτῶν τῶν στιγμῶν, εἶναι τὸ *ὄν (Dasein)*.

Παρατήρηση

Aufheben, ἀναιρῶ ἢ αἴρω, καὶ *Aufgehobenes*, τὸ ἀνηρημένο ἢ ἠρμένο (τὸ *ιδεατὸ*) εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες ἐννοιες τῆς φιλοσοφίας, ἓνας βασικὸς προσδιορισμὸς ποὺ ἐπανερχεται δίχως ἄλλο παντοῦ καὶ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ συλλάβουμε ἐπακριβῶς τὸ νόημα διακρίνοντάς το ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὸ μηδέν. – Ὅ,τι ἀναιρεῖται δὲν γίνεται ὡς ἐκ τούτου τίποτα, μηδέν. Μηδέν εἶναι τὸ *ἄμεσο*: τὸ ἀνηρημένο, ἀντιθέτως, εἶναι κάτι *μεσολαβημένο*, εἶναι τὸ μὴ ὄν, ἀλλὰ ὡς [114] *ἀποτέλεσμα*, ὡς *πόρισμα* ποὺ ἔχει βγεῖ

61. Ἄλλη ἀνάγνωση: «Ὁ ἓνας καθορισμός».

62. Ἐνν. ἡ γένεση καὶ ἡ φθορά. Ἄλλη ἀνάγνωση: «τὸ ἓνα τὸ ἄλλο» (ἐνν. τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδέν), τὸ ἴδιο καὶ στὴν συνέχεια.

63. Ἀφοῦ τὸ κάθε ἀντίθετο περιέχει τὸ ἄλλο στὸν ἑαυτό του (τὸ εἶναι τὸ μηδέν καὶ τὸ μηδέν τὸ εἶναι), καθένα μεσολαβεῖται ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἀφοῦ τὸ κάθε ἀντίθετο περιέχει τὸ ἄλλο *στὸν ἑαυτό του*, διαφωνεῖ ἐσωτερικά μὲ τὸν ἑαυτό του, δὲν αἴρεται ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐξωτερικά, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι σὲ πρῶτο ἐπίπεδο τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδέν ἀλληλοαναιροῦνται, ἀλλὰ σὲ ἓνα δεύτερο, ὅταν συνειδητοποιοῦμε ὅτι τὸ εἶναι εἶναι σύνολο τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός καὶ τὸ μηδέν ἓνα ἄλλου εἶδους σύνολο τῶν ἴδιων ὄρων, ὁ κάθε ὄρος ἀναιρεῖται ἐγγενῶς, δηλ. παραπέμπει ἐγγενῶς στὸν ἀντίθετο ὄρο.

64. Ἄλλη ἀνάγνωση: «ἐξ ἴσου» (eben so).

από ένα είναι· έξ αὐτοῦ ἔχει ἀκόμη ἐπάνω του τὸν καθορισμὸ ἀπ' ὅπου προέρχεται.

Τὸ *Aufheben* ἔχει στὴν γλώσσα τὸ διττὸ νόημα ὅτι σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ φυλάσσω, *διατηρῶ*, καὶ συνάμα ὅ,τι καὶ τὸ σταματῶ, *τερματίζω*. Τὸ ἴδιο τὸ φυλάσσω περικλείει ἤδη τὸ ἀρνητικό, ὅτι βγάζω κάτι ἀπὸ τὴν ἀμεσότητά του καὶ ἄρα ἀπὸ μιὰ ἀνοιχτὴ σὲ ἔξωθεν ἐπιδράσεις ὕπαρξη (*Dasein*), γιὰ νὰ τὸ διατηρήσω. – Τὸ *Aufgehobenes* εἶναι ἔτσι κάτι συνάμα φυλαγμένο, ποὺ ἔχει ἀπωλέσει μόνο τὴν ἀμεσότητά του, ἀλλὰ δὲν ἔχει ὡς ἐκ τούτου ἐκμηδενισθεῖ. – Οἱ δύο ἀναφερθέντες προσδιορισμοὶ τοῦ *Aufheben* μποροῦν νὰ παρατεθοῦν λεξικογραφικὰ ὡς δύο *σημασίες* αὐτῆς τῆς λέξης. Θὰ ἔπρεπε ὁμως σχετικὰ νὰ μᾶς ἐντυπωσιάσει ὅτι μιὰ γλώσσα ἔφθασε νὰ χρησιμοποιεῖ μία καὶ τὴν αὐτὴ λέξη γιὰ δύο ἀντίθετους προσδιορισμούς. Γιὰ τὴν θεωρητικὴ νόηση εἶναι εὐχάριστο νὰ βρίσκει στὴν γλώσσα λέξεις ποὺ ἔχουν θεωρητικὴ σημασία στὸν ἑαυτὸ τους.⁶⁵ τὰ γερμανικὰ ἔχουν κάμποσες ὁμοιες. Ἡ ἀμφισημία τοῦ λατινικοῦ [95] *tollere* (διάσημη ἀπ' τὸ κικερώνειο εὐφυολόγημα *tollendum esse Octavium*)⁶⁶ δὲν πάει τόσο μακριά, ὁ καταφατικὸς προσδιορισμὸς φθάνει μέχρι τὸ σηκῶνω.⁶⁷ *Aufgehoben* εἶναι κάτι μόνον ἐφ' ὅσον εἰσῆλθε στὴν ἐνότητα μὲ τὸ ἀντίθετό του· τὸ ἀνηρημένο ὑπὸ τὸν ἀκριβέστερο αὐτὸ προσδιορισμὸ, ὡς προϊόν ἀναλογισμοῦ, ταιριάζει νὰ ὀνομασθεῖ *Moment*, *ροπή*. Τὸ *βάρος* καὶ ἡ *ἀπόσταση* ἀπὸ ένα σημεῖο λέγονται γιὰ τὸν μοχλὸ οἱ μηχανικὲς *ροπές* του,⁶⁸ λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ ἐπίδρασή τους εἶναι ἡ ἴδια παρὰ τὴν κατὰ τὰ ἄλλα διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ κάτι πραγματικό, ὅπως εἶναι ἓνα βάρος, καὶ κάτι ἰδεατό, τὸν σκέτο χωρικὸ προσδιορισμὸ, τὴν γραμμὴ.⁶⁹ βλ. *Ἐγκυκλοπαίδεια τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν*, γ' ἔκδ., § 261, παρατήρηση.⁷⁰ – Θὰ φανεῖ ἀκόμη συχνὰ ἐπιβεβλημένο νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ τεχνητὴ γλώσσα κάμνει χρῆση λατινικῶν ἐκφράσεων γι' ἀνακλασμένους προσδιορισμούς, προϊόντα ἀναλογισμοῦ (*reflektierte Bestimmungen*), εἴτε γιὰτὴν ἢ [γερμανικὴ] μητρικὴ γλώσσα δὲν διαθέτει ἐκφράσεις γιὰ δαύτους, εἴτε, ὅταν διαθέτει, ὅπως ἐδῶ,⁷¹ γιὰτὴν ἢ δική της ἐκφραση θυμίζει μᾶλλον [115] τὸ ἄμεσο, ἐνῶ ἡ ξένη μᾶλλον τὸ προϊόν ἀναλογισμοῦ.

Τὸ ἀκριβέστερο νόημα καὶ ἐκφραση ποὺ ἀποκτοῦν τὸ εἶναι καὶ τὸ μηδέν, ἐφ' ὅσον εἶναι στὸ ἐξῆς *στιγμές*, πρέπει νὰ προκύψει κατὰ τὴν ἐξέταση τοῦ ὄντος (*Dasein*) ὡς τῆς ἐνότητας, μέσα στὴν ὁποία εἶναι διαφυλαγμένα. Τὸ εἶναι ἐστὶ εἶναι, καὶ τὸ μηδέν ἐστὶ μηδέν μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀλληλοδιακριτότητά τους· ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια τους, ὡς πρὸς τὴν ἐνότητά τους, ἔχουν ἐξαφανισθεῖ ὡς αὐτοὶ οἱ προσδιορισμοί, καὶ τώρα εἶναι κάτι ἄλλο. Εἶναι καὶ μηδέν εἶναι τὸ ἴδιο· *γιὰ τὸν λόγο ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο, δὲν εἶναι πιά εἶναι καὶ μηδέν* καὶ ἔχουν διαφορετικὸ προσδιορισμὸ· *στὸ γίνεσθαι ἦσαν γένεση καὶ φθορά· στὸ ὄν ὡς ἀλλιῶς ὀριζόμενη ἐνότητα εἶναι πάλι ἀλλιῶς ὀριζόμενες στιγμές*. Αὐτὴ ἡ ἐνότητα παραμένει τώρα τὸ θεμέλιό τους, ἀπ' ὅπου δὲν ἐξέρχονται πιά, [ὅποτε δὲν ἔχουν πιά] τὴν ἀφηρημένη σημασία τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μηδενός.

65. Βλ. παραπάνω σ. [20/11].

66. Cicero, *Epistulae ad familiares*, ἔκδ. D.R. Shackleton Bailey, τ. Β', CUP, Καϊμπριτζ-Νέα Ὑόρκη-Μελβούρνη-Μαδρίτη-Κέηπ Τάουν 1977, σ. 261: 401 (XI. 20), 1 (1-8).

67. Ὅπως στὸ ἐλληνικὸ *αἴρω* καὶ –στὰ ἀρχαῖα μόνο– στὸ ἐλληνικὸ *ἀναιρῶ*.

68. Ροπή εἶναι τὸ *γινόμενον* δύναμης καὶ ἀπόστασης. Γι' αὐτό, πέραν τῆς μεταφραστικῆς παράδοσης, δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀποδώσει τὸν ἐγγελιανὸ ὄρο ἔτσι. Διατηρῶ τὴν στιγμὴ, μὲ μὴ χρονικὴ σημασία (μὴ χρονικὴ σημασία ἔχει καὶ στὴν τυπογραφία).

69. Ὁ συνδυασμὸς μεγαλύτερης ἀπόστασης ἀπὸ τὸν ἄξονα περιστροφῆς καὶ μικρότερου βάρους ἔχει τὸ ἴδιο ἀποτελεσμά μὲ τὸν συνδυασμὸ μικρότερης ἀπόστασης καὶ μεγαλύτερου βάρους, παρ' ὅλο ποὺ τὸ βάρος καὶ ἡ ἀπόσταση εἶναι τελειῶς ἀνομοιογενῆ μεγέθη, τὸ πρῶτο ὄντας μιὰ πραγματικὴ δύναμη καὶ τὸ δεύτερο ἓνα ἀπλό σημεῖο στὸν χῶρο.

70. *W* 9, 56-57.

71. Ἡ λέξις *Moment* προέρχεται ἀπὸ τὴν λατινικὴν *momentum*.